

149-11
2.9.
Кањева Н. В.

Нывбабаӧс оласног
бурмӧдны велӧдан
У Ж С Е Р

КОМІ ӦІГА ЛЕЗАН-ІН
Сыктывдинкар
1 9 2 8

Коми-3

3-1907

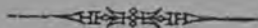
КАҢЕВА Н. В.

Нывбабаос оласног
бурмодны велодан ужсер

Гос. Публичн. Б-ка
1929.

Об. экз. Лнгр.

451

КОМИ ҢИГА ЛЕЗАН-ИН
Сыктивдинкар—1928

Типография Коми издательства. г. Устьысьольск.

Облит № 437

Тираж 1000.

Кыивоҕ.

Ставыс тајо программаас кыҕ сорҕи. Быд торја сорҕи-вылө колө пуктыны 2 час. Ставсө тырмас сорҕитны программа-куҕаыс неламын час, сесса быд јукөн помасөм-бөрын нуөдны колө бара 2 часа сорҕи—төдмавын, кушөма гөгөрвоисны. Ставсө тырмас ужавны тајо программа-куҕаыс 48 час. Буржык нуөдны ужсө вежон-пышкын өтчыд; абу-кө шленјасыслөн прөст пөраыс, оз-кө ештыны волывнысө, секи кыкыс төлыенас.

Кор кутанныд нуны сорҕи программа-јылыс колө воэвыв заводитны сенөм тор-јылыс, кодөн мед јона лолывлө паныдаглыны комі аҕлы ужалигас, сесса вужны ылыс-торјөжык. Заводитам-кө ми војдөр ылыс-торсаҕ (СССР-саҕ), бөрвылас вөліе матыстчам крестана олөмө, сиктса либө вөлөтса олөмө, сес шленјасыд омөла гөгөрвоасны сорҕи нуөдөмсө да оз кутны сөлөмөыс кывзыны.

Программа-куҕа сорҕи-нуөдөм-бөрын колө сувтөдны мүд-сикас сорҕи, колө сувтөдны сенөмөс, медем, ескө, сјө вөлі содтөд-пысдөді воҕа-сорҕиыслы, медем воҕа-сорҕисө вөчис гөгөрвоанабжык.

Сорҕи-нуөдөм-бөрын колө шленјасыслы сетны уж гортаныс. Сенөм уж, мед сјө петкөдліс сорҕинуөдыыслы,—кушөма гөгөрвоөмаөс сылыс велөдөмсө шленјасыс. Став сорҕисө программа-куҕаыс буржык нуны өтө мортлы; сөмын мөд сорҕисө (вөлөтса уж-јывыс) нуны буржык корлыны төдан јөзөс, кодјас аеныс сен ужалөны. Сорҕи нуөдыыслы колө гижыитны туддөд: мыјжык колө сорҕитыыслы виставлыны. Ужсө колө нуөдны ставлы гөгөрвоана кывјөн.

Кывпырӧс.

Крестана-овмӧсын нывбаба ас-мыш-вылас нуӧ уна-сикас уж. Ужалӧны сещӧм-сикас уж-вылын, кодӧ сетӧ ыжыд докод асланыс овмӧслы-ӧ, госуларстволы щӧщ-ӧ. Вӧжӧдлам, кушӧм докод крестана овмӧссаӧ воӧ госуларстволы.

1913 воӧ Россӧяыс петкӧдӧмаӧс вузавны мукӧд госуларствожасӧ колк ӧкмысдас-мӧлӧн шайт-дон. Тажӧ-жӧ воас перӧдмаӧс зарнӧ Сӧбырса рудникжасыс сӧчимдас кушӧм мӧлӧн шайт-дон. Таг адзам: мӧжан чӧпанжасыд сетӧны зарнӧтӧ унжык Сӧбырса рудникжас-дорыс. Ставсӧ 1913 воӧ вӧлӧ петкӧдӧма вузавны мукӧд госуларствожасӧ крестана овмӧсын лӧсӧдӧм товӧр 1.520 мӧлӧн шайт-дон (наӧ, шабдӧ, колк да мукӧдтор).

Скӧт вӧжӧм, градывыв пуктас вӧдӧтӧм, шабдӧ кӧжӧм, сӧж-жӧ сетӧны ыжыд докод крестана овмӧсылы-ӧ.

Ӧнӧ сесса вӧжӧдлам, кодӧ мед жона ужалӧ тащӧм-сикас уж-бердас. Бостам чӧпан вӧжӧм—чӧпанжас-дорад нокеӧны бабажас, мужӧкыд оз весӧ матыстчыв. Градывыв-пуктас гӧгӧрыд нокеӧны бара-жӧ бабажас. Шабдӧ-дорад кӧжӧмеӧныс да кыӧмӧжыс—век нывбабажас—мужӧкжасыдлы быттӧ абу ӧ мог, оз матыстчывны.

Пӧшӧтӧ став ужсӧ горт-гӧгӧрас нуӧ нывбаба. Сӧмын ужалӧны-на најӧ пыр важ-ногӧн, асланыс пемыдлун-вӧсна выл-ногтӧ ужавны кутчӧсӧны нӧжӧ. Век-на ужалӧны пӧчжас-еӧжас нарадӧтӧм-туӧдӧм-куча. Тажӧтӧ да омӧлык важ-нога кӧлуӧнад (пупӧна агасжас, амыса гӧржас) ужалӧмыд докодтӧ сетӧ крестана овмӧсыдлы еща. Кутам-кӧ мӧ шабдӧтӧ кӧжӧны, лӧбӧ чӧпантӧ вердны, кыӧ велӧдӧны велӧдӧчӧм жӧс: агрономжас, ушӧтӧелжас да мукӧд, сепӧ мӧжан докодыд кутас воны кык-мында. Кутам-кӧ мӧс-тӧ вердны нормаӧн да бур вердасӧн (турун, картупель, мӧс горкнӧ, жмык, с. в.), дерт содӧ сек мӧскыдлӧн жӧлыс. Шуланы-таж, мӧскыдлӧн-пӧ жӧлыс вомас. Тажӧ пӧслӧвӧчаыд сбыл. Кодӧ мӧс-тӧ да мукӧд скӧттӧ бура вердӧ, сылӧн ӧ скӧтыд буржык, дерт, лӧка-омӧл вердас-вылад-олыс скӧтыд докодтӧ еща-жӧ вӧжӧ.

Бура вӧдӧтӧм да вердӧм-кыӧжӧ, крестанкалы колӧ тӧдны, кыӧжӧ кокнӧжык лӧсӧдӧм вӧчман товӧрсӧ крестана овмӧссыс вузавны.

Өні мiжан крестанаыд вузалды выј, јај лыбб ловја скот да мукдтор унжыксо спекулантјаслы, сы-вылын најбвйтчыс-јаслы, кодјас наросно волывлбны ылыс сiктјасо нббны крестаналыс донтбм-доныс вiчман тбварсб, асныс сесса вузалды карса базар-вылын ыжыд дон-вылб. Бостбны аслыныс ыжыд барыш. Вiчман-торјастб крестанаыдлы буржык вузавны коператiв-пыр. Коператiвыд тбвартб нббiгбн оз тбждыс пбрјавны крестанабс, бостб быдбнлыс бти донбн, куцбмбс лбсбдбны асныс-жб крестанаыс, асланыс ббрјбм-јбз-пырыс (правлбннб-пырыс). Бара-жб кор сiктса коператiвыд крестанаыдлыс тбварсб нуб вузавны карса базар-вылб, сiјб оз тбждыс бостны ыжыд барыш тбвар-вылас. Мыј-сурб барышыс, сiјб оз пыр бара жб кодлыкб—бтилы тбптас, а пырб обшчествоб, аслыныс крестанаыслы, коператiвса шлбнјасыслы-жб мунб.

Сесса бни мiжан быд крестанiн асыс тбварсб вузалб ачыс, сы-вылб воштб уна пбра, маитчб ужсыс. Бостам кар-бердса сiктјасын олыс крестанкајасбс. Быд асыв бабајас iчбтик тујисабс лубгбны карб, нубны вузавны јбв. Мукбдыслон тујисас јблыс сбмын 20 ур-дон, а карбчыс 6-7 кiлометр.

Ферт, нбкуцбм пблза тацбм јбв вузалбмыд абу. Кбм-кот-паскбмыд быдлунтб ветлiгбн кiссас унжык јбв-вылас сбм-сб бостбм-дорыс дај нбшта пбраыс мыјда вошб. Јбв-вузалыс бабајасыд-кб ескб бтувтчасны, ферт, докодыд јбвтб вузалбмыс кутас воныжык.

Котыртчыны позб тацi: медавны бти мортбс вблбн, сiјб асывнас чукбртас јбвсб грездыс (јбв вузалысјаслыс), сесса нуас карб вузавны, разбдас јбв бостысјасыслы патерајасас. Тацiтб луныс кутас вошны сбмын бти мортлбн да вбвлбн, оз 20-30 бабалбн.

Колб тбждыены крестанкалыс ужсб вежны машинајасбн. Кор мiжан паскалб машина-уж, нывбабајаслбн унжык лбб прбст кадыс, вермыныжык кутасны ас-гбгбрсб, олбмсб тбдмавны, аснысб јурбдбны, долыджыка вермасны лолыштны.

Бнија-ногбн ужалигад бабајас воштбны уна пбра. Бостам шабдi-бердын ужалбм. Арбыд крестанкамыд војшбр-војбз ковгб—нбшалб шабдi, лыбб нарјалб пыш, лыбб нiрасб. Мукбдыслбн арбыднас оз весiгтб i ешты, колбны тулыс-кежлб. Вблi-кб ескб, нарјасан-машина лыбб нiрасан-машина, став шабдiсб позiс нарјавны, нiравны бти-кык лунбн.

Сбмын машинајас паскалбны нбжјб—сулалб ыжыд кутбд—нывбабајаслбн пемыдлуныс, велбдчытбмыс. Кокнбдны крестанкалыс ужсб, позас ббдјбнжык, кор најб лббны велбдчбмабс.

Сöвет-власт јона тöждысö јүрдöдны бабајасöс, кыпöдны налыс вежöрсö, шöктö матыетны гырысјасöс велöдaн школа-јаскöд, велöдö најöс гiжны да лыдöдыны. Шöктö котыртны најöс лыдöдысан-керкајасö, клубјасö, велöдны уна-сiкас ужö, шуам коператiв-ужö велöдчыс котыр—велöдö, кызi колö да позö бурмöдны коператiвыслыс ужсö, кыз матыетны копера-тив-бердас јöзсö, уна мукöдтор-да.

Виçму-ужö велöдчан-котырјас сетасны уна буртор мiжан аңјаслы-креданкајаслы, тöдмöдасны најöс, кушöм-сiкас кöза буржык кöзны кытчö, кыз вынсöдны мујас, кыз вöдiтны град-выс пунктас да мукöдтор. Виçму-уж тöдмöдан котыр—уна комi мортöс-нын туждiс, вьльногөн—агрономјас велöдöм-куза—ужавны. Унайн-нын мöстö вердöны нормайн, уна-сiкас-сојанöнда: туруныс-кынзi мöс-сорткнiөн, жмыкөн, с. в. (Проньдорын, Јемдiн уездын)

Колöм-тöвсаң (1926-27 восаң) кутiсны кыпöдчавны-паса-кавны выл-сiкас котырјас—керка-пыщкöсса да керка-гöгөр ужö велöдaн котырјас.

Кушöм уж сулалö керка-пыщкöсса, керка-берд-ужö да зоньвиçалун-кутан ужö велöдaн котырјас-возын.

Тащöм котырјасыс велöдöны креданкаöс, кызi сöстöма виçны керка-пыщкöс, керка-берд, кыз кутны зоньвиçалун ас-еыс-i, матигöгөр олысјасыслыс-i, кыз кыпöдны докодсö овмöсас, кызi бурмöдны скöт-пöрöда, да кызi быдтыны зоньвиçа чела-дöс, мыјөн најöс вердны, кызi колö видчысны челад-вылö ву-жан-вiсöмјас вужöмыс i с. в.

Нывбаба-котырјас тöдмасöны, кушöм лок вајö ужалыс јöзлы јенлы ескöм, ылöдчыс-јöзлыс (тöдысјасөн-шусысјаслыс да көнöвалјаслыс) кывзöм. Велöдöны, кызi колö лöсöдны пö-тöсжык сојан да мукöдтор, кызi вермасны самöкур пуöмкöд, вiна јуöмкöд.

Котырјасыс сiнмөн адçанаö петкöдлöны ужалыс јöзлы, кызi кокнiджык бурмöдны налыс оласногсö—матыетасны ко-ператiвјас-бердö—тöдмöдöны, кушöм бур сетö ужалыс јöзлы коператiвас öтүвтчöмыс.

Креданкајасöс велöдöм-кынзi, виçдöдны, медым ескö ко-тырса шленјасыс асланыс овмöсаныс нуiсны ужсö котырыс

түйдөм-серти, мед жүкөйсны төданлуннананыс сүүеджасыскөд—төд-мөдөсны најөс щөщ түйдөдјаснас. Шленјасыслы выль-нога ұжас колө кыскыны семјанысө, матигөгөрсә сүүедјасө-і.

Міјан Коми областын уна вөлөстын-ңин емөс тащөм котырјасыс. Сөмын воґґа-төвсө да-і таво (1927 да 28 воө) буржыкасө быд-сікас уҗө, велөдіс өти котыр—Прондорса. Мукөдыс велөдісны сөмын шөрасны, вышівајтчыны да прошва кыны. Котырјасас вөліны унҗыкыс том нывјас.

Кор котырјасыд кутасны велөдчыны быд-сікас уҗө, кушөмөс нуоны асланыс мыш-вылын бабајас, секі лыдыс волиејасыслөн, дерт, содө. Кутасны воливны олөмаҗык аңјас щөщ-і.

Керка-пыщкөс да керка-берд-лөөдән велөдчыс котырјас.

Котыртөны лыд-дыған-керкајас-бердө. Лөөдөны өтүвтөмөн избач да вөлөстын бабајас-пөвсын уҗ-нуөдыс (женорганизатор). Лөөдигас налы колө корны өтсөг коммунистјасыс, комсомолчјасыс, профсоюзса шленјасыс, ущітельјасыс, пельшарлыс, агрономлыс да мукөд-сікас велөдчөм-дошлеј јөзлыс. Котырсө лөөдигөн да воґө ұжас ыҗыд өтсөг вермасны сөтны делегаткајас. Најө матынҗык олөны нывбабајаскөд. Бабајасыд верітчасныҗык налы—кокнҗыка котыртчасны делегаткајас-пырыд.

Көні абу лыд-дыған-керкајас, сені нывбаба-котырјастө лөөдны поґө кушөмкө јөз-костын уҗ-нуөдысјас-бердө: комсомол-бердө, коммунистјас бердө, либө профсоюз-бердө,—сөмын став уҗсө вескөдлө (түјдө ұжас, індалө) вөлөстүвса јүгдөдчан-уҗ-нуөдыс јүкөд (волполітпросветком).

Котырјастө лөөдтөҗ, лөөдчысјасыслы колө төдмасны, кушөм олөмыс сіктас, овмөсыс, кыґі уҗалөны виґму-бердас. Кушөм-сікас уҗө емөс воґмөстчысјас. Олөмнас төдмасөм-мысеті кокнҗык уҗалысјасыслы лөөдны уҗ-түјдөдсө (плансө).

Јөз-кост уҗ-нуөдысјасөс матыстны котырјас-дінө колө нөш-та со-мыла: избачыс либө нывбаба-костас уҗалысыс-кө боки вөлөстыс, најө оз бура төдны вөлөстыс крестанамыслыс олөмсө, налы ковмас өтсөг вөлөстөсә јөз-кост-уҗ-нуөдысјасөаныс. Партіја, комсомол да профсоюз вермасны виставны кушөма матыстчөны на-бердө нывбабаыс, кыґі виґдөдны на-вылө, кымын нывбаба пыріс комсомолө, партіјаө. Волісполком, селсө-

вет, мөдә-мөдлы-отсасан комитет, коператив восталасны, кымын крестанка отсалө налы паскөдны ужсө. Агроном, волісполком да селсөвет вермасны төдмөдны, кызі мунө өиктас, либө вөлөтас виңму-берд уж; кымын морт ужалө виңму-дорас, скөтсө виңө агроном-велөдөм-куңа; емө-абу воңмөстчыс аңјас вөлөтас.

Пельнар либө доктор төдмөдасны, мыјөн мед јона виедөны вөлөтас, мыј-вөсна сјјөн виеөпы, кызі сыыс мездыены.

Кружоксө лөсөдтөң колө бура төдмөдны јөзсө, мыј-вөсна лөсөдөны кружоксө, куңөм пөльза вермас сетны велөдчөмыс крестанкалы. Кор кутасны бабајасыд төдны пөльзасө, секи өлөмөсыжык пырасны, кутасны велөдчыны. Кружоксө лөсөдөм-куңаыс буржык воңвылас (лөсөдтөңыс) сорһитны делегаткајас-чүкөрын, мукөд-өикас скөдјас-вылын-да, лыддысан-керкајасын рытјасө.

Кор бабајасыд котыра-велөдчан-уж-вылад кутасны виңөдны колантор-вылө-моз, кор најө аеныс-һин кутасны панны сорһи кружоксө лөсөдөм-јывөсы, сек вөлыс колө чүкөртны кружок лөсөдан собраһнесө.

Собраһне-вылас колө бөрјыны кујим либө вит мортчыс бјуро—ужсө нуны. Секи-жө колө төдмөдны шлөнјассө уж-һүдөмнас (программанас)—мыј-сөрти кутас мунны уңыс кружок-вылас.

Куңөм-өикас уңөн колө төдмөдны керка-пыщкөс, керка-берд да зөһвиңалун-кутөм-вөсна велөдан кружок-вылын.

1. Уңаланног да оласног бурмөдөм—һельучһи-торјасыс мездыөм.

- 1) Кың колө лөсөдны да виңны јөзлыс да скөтлыс олаһин.
- 2) Кың лөсөдны сојан-јуан.
- 3) Паскөм лөсөдөм да сөд-көлуј пөслалөм.
- 4) Куңөм виеөмјас вуңөдөны гутјас, төрөкаңјас, һомјас, лудикјас да тојјас. Кың бырөдны тајө виеөм вуңөдысјассө.
- 5) Вуңан-виеөмјас да һакөд вермасөм.
- 6) Вина јуөм, пөдтөм-виеөм да чакотка.
- 7) Мыјөн мед-јона виедө һывбаба, кың виеөмјасыс мездыены. Кага вајөм да быдтөм.

II. Выл-нога олӧм лӧсӧдӧм.

- 1) Мыҗла оз ков җенлы ескыны, кӧнӧвалҗаслыге да „бабушкаҗаслыге“ кывзыны.
- 2) Кыҗ быдтыны җоҥвиҗа челаҗӧс.
- 3) Кыҗ лӧсӧдны выль сикт.

III. Крестана овмӧс кыпӧдӧм-җылыге.

- 1) Кушӧм докод сетӧ скӧт виҗӧм да кыҗ докодсӧ сӧдтыны
- 2) Кыҗи виҗны да вердны мӧсҗасӧс.
- 3) Ыжҗасӧс, пореҗасӧс виҗӧм.
- 4) Градывыв пуктас вӧдӧтӧм.
- 5) Кыҗ виҗны тӧлын соҗан-јуан (вӧлӧга) щыкӧмыге.
- 6) Керка-пыщкӧс да кӧ-пом уҗ.

IV. Сӧвет-сојузын олас-ног лӧсӧдӧм.

- 1) Мыҗ-вӧсна Сӧвет-сојуз оз җескӧд уна-сикаса поснӧ җӧзӧс.
- 2) Кыҗи олӧ крестанка Сӧвет-сојузын.
- 3) Мыҗла крестанкалы колӧ пырны шӧенӧ коперативӧ.
- 4) Кыҗ комунист-партия уҗалӧ робочейҗас да крестана-пӧвсын.

1. Уҗалан-ног да оласног бурмӧдӧм.

Воҗа-сорны. Кыҗ лӧсӧдны җӧзлы да скӧтлы оланӧн.

а) Кушӧм ас - грездын стрӧҗбаҗас. Кыҗ колӧ пуктыны-вӧчны керка, карта, пӧгреб (кӧзӧд-гу), пывсан. Кыҗи вӧчӧдны керка-пыщкӧс. Кушӧм колӧ ӧшиҗ. Мыҗла колӧ керка-пыщкӧс виҗны сӧстӧма. Мыҗ колӧ лӧсӧдны керка-пыщкӧсӧ. Кыҗ видчӧены пӧжарҗасыге. Мыҗла оз ков виҗны скӧтӧс җӧз оланӧнын. Колӧ сӧстӧма виҗны керка берд. Мыҗла колӧ виҗны җукмӧс-ва җаҗтчӧмыге. Мыҗла морт оз вермы овны ватӧг, җугыдтӧг да сынӧдтӧг.

б) Мыҗла колӧ скӧт виҗан-ин лӧсӧдны торҗӧн керкаыге. Скӧт оланӧн мед вӧли җугыд, шоныд да ез вӧв җаҗт.

Мӧд-сорны-пыҗды позӧ пуктыны: җона-ӧ-нин революцӧҗа-бӧрын веҗеис стрӧҗба-ногыге грездас.

а) Кушӧм сикас керкаҗас стрӧитӧны. Кымын керка пуктӧма выль-ногӧн. Мыҗла колӧ пуктыны саҗитны пуҗас ӧшиҗулӧ. Ем-абу грездас саҗитӧм пуҗас. Кушӧм-сикас җукмӧсын сӧстӧм-җык ва.

Револютсја помасём-мыстї крестана кутчіеісны стрѳба-бердѳ. Выл керкајас быдмѳны грездјасын, быттѳ шак зер-бѳрын. Сѳмын стрѳбаыс пѳштї ставыс-на вѳчѳ вѳж-ногѳн. Керкајас гырыѳѳе, лапкыд пыцкѳсаѳѳе. Керкаыскѳдпомѳа пук-тѳма карта—скѳт вїѳан-їн. Керка-пыцкас сулалѳ зев ыжыд пач, да сен нѳшта гѳбѳч, лабїчјас, жажјас.

Ѳшїнјас унжык керкаас поснїѳе (їчѳтѳѳе). Ещѳ крестанїн-на стрѳба-пуктїгад мѳвпыштлѳ, мед ескѳ выл оланїныс вѳлї буржык ѳѳвїѳалуныслы. Керка-бердыс најт, ставыс тырѳма. Поснї стрѳбасѳ пуктѳма кыз-сурѳ.

Керкатѳ—ѳѳвїѳалунлы буржык оланїн колѳ, сувтѳдны лунѳ-асыв банѳн. Керкаыд-кѳ сулалѳ лунѳ-асылѳ банѳн, дыржык-кежлѳ пыралас керкаад шондї. Ѳшїнулас колѳ садїтны пујас (сад), вѳчавны градјас. Ѳтїкѳ, пујасыс да градјасыс кутасны вїѳны керкасѳ улїча-вывса бусјасыс—сынѳдыс лѳѳ сѳстѳмжык мѳдкѳ, пујасыд вїѳѳны вывтї-шондї-сотѳмыс (гожѳмын) да пѳ-жарјасыс бур пыкѳд.

Керка-бердѳса поснї стрѳба оз ков пуктыны вывтї матѳ керка-бердѳ. Сувтѳдны колѳ метр сїѳїм-кѳкјамыс-сајѳ. Сїѳїтѳ лѳѳ буржык пѳжарјасыс да бара-жѳ і ѳшїнулыс лѳѳ сѳстѳм-жык, керка-бердыс мїчажык. Керка-поснї-стрѳбаа-костѳѳ позас вевтѳтыны тѳсѳн сурјаяс-вылѳ, сенї сѳсѳа вевт-улас позас вїѳны доѳ-да-кѳлујтѳ, пѳстѳ.

Керка-пыцкѳѳе мед вѳлї кос. Ваѳѳм-нѳылѳдѳѳм сѳенаа кер-каын овны ѳѳвїѳалунлы лок, мортыд тащѳм керкаад олїгѳн вермас кѳвтовтны быд-сїкас вїѳѳмсѳ. Керкатѳ буржык стрѳїт-ны чардакѳн. Чардакын позас вїѳны кѳлуј. Чардакыд јона кутѳ керка-пыцкѳссыд шоныдѳѳ.

Тѳлын керка-пыцкѳѳеыс шоныд-кутѳм-вѳсна пукталѳны мѳднѳѳѳе рама (ѳшїн). Мѳдпѳѳѳе ѳшїн пуктїгѳн колѳ кык ѳшїн-костѳѳ колны паскыджыка. Кымын паскыда колѳма кык ѳшїн-костѳѳ, сымын јона кутас шоныдѳѳ мѳдпѳѳѳе ѳшїныс. Шоныд вѳсна јїрк-вылѳ оз ков кїставны му, буржык катлыны лыа, лїбѳ пїлїтѳѳм пыѳ, пѳјїм. Мїјан сїктјасын жѳжјасыд керкаад-гырыс костаѳѳе. Јѳѳж плакајастѳ вѳчасны ул-пуыс, бѳрвы-лас жѳж плакаыд космас, лѳѳны гырыс пазјас (щелјас) кѳт чунтѳ сїј—тащѳм жѳжыд, ѳѳрт, уна лок вајѳ ѳѳвїѳалуныд-лы. Гырыс-паскыд пазјасад пырѳ ва, быѳѳама јогыс, та-вѳс-на сѳсѳа петѳ сїсѳѳм лок дук. Керка-жѳжтѳ колѳ лѳѳѳдны топыдѳѳе, буржык лѳѳ жѳжсѳ-кѳ вѳчан кос-пуыс лїбѳ во-кык олѳм-бѳрын топѳдан жѳжсѳ. Керкатѳ лептыны колѳ пундамент-вылѳ. Вѳчны пундаментсѳ кїрпїчыс лїбѳ їзјыс.

Міжан Комі областын керкатö буржык вевттыны көртөн. Пу-вевтыд—лок пöжарјас-дырјі, севса пу-вевтыд регыдöп сиемö. Сöмын көрт вевттö щöкыджыка колö краситльвлыны, кра-ситтöгыд регыд сема да роҗаслас.

Посвоҗтö колö дөсөдны шоныдөс, көзыд посвоҗыд јона кыскö шоныдсө керка-пыщкөссыд. Севса мјан сиктјасын керкајассө стрöитігөн гожеа оланінсө век төждыеөнны пуктыны буррөсжык: ыжыджыкөс да жырјасаөс (горничјасаөс), гырыежык öшінöп, да мед öшінјасыс вöліны лун-вылын, төв-кежлö пуктöны öтi вежөса керка да медсасö öтарö-банаөс (öшіныс сöмын öтi бокын) медем керкаыс вöлі шоныджык Олöны öтi вежөсас 7-8 морт, унжыкөн-да. Тащöм оланіныд уна лок вайö мјан җоңвиҗалунлы. Төвнад ывла-вылад көзыд. унжык пöрасө лөö овны керка-пыщкөсын. Сіҗ-кө төвса оланінсө колö, ескö дөсөдны буржыкөс, унаҗык вежөсөп, вöлажыка.

Пөжөмын овны вывті ыжыд оланіныс нінөм, сек унжык пöрасө јөзыд олöны уличын.

Керка-пыщкөстö колö виҗны сөстөма, ковтөм көлуј идравны. Ковтөм көлуј мырд-дө местасө да сынөдсө сен-олие јөзыслыс. Керка-пыщкөсыд-кө сөстөм, оз лоны төрөканјасыд, пыщјас да лудіқјас. Оз ков катөдлыны керкаө поснi кукаңјасөс, балајасөс, порејасөс шонтыны. Мјан грездјасын шонтөм-могыс төвјаснад уна аң-на катөдлывлöны поснi скөттö керкаад, сурöны-на код-сурö аңјас, вевіттö мөссө вердны да лыстыны төвнад катөдлывлöны, звөз-пырыс керкаас. Скөттö оз ков леҗны керкаад: öтi-кө, насаң вермасны вуҗны висөмјас, мөдкө, мырд-дöны да щыкөдöны керка-пыщкөссыд сынөдсө, керкасыд петö лок-дук. Севса керкаыд насаң öдјö најтчö, најт-жоҗад ујалöмыс челадыд вермасны висемавны.

Скөт виҗанінтö колö дөсөдны торјөн керкасыд Картајас-тö мјан öнi-на стрöитöны керкаыскөд помеа. Таҗi абу бур. Помеа стрöитөм картасаңыд регыдөн сиемö керка-стөцјасыд. Картајас, гідјас колөдөсөдавны југыдөс—öшінөн. Јірксө да стөцјассө пыщкөсөаңыс-і ортемеаңыс-і мавтны сојөн, сек картаыд лөö шоныд.

Волөссө колö вежлавны щöкыджыка, буржык ескö, дерт, быдлун картатö чышкынитны, да сiҗтö оз-на мјан крөсҗанкамыд кутчiс вöчыны, колö волсавны көҗ кымыс вежоннас, сöмын уҗлан местаас шыöтыпитны быдлун выл волөстор. Секi мјан крөсҗанкалөн скöтыд лөö бур, сөстөм, җоңвиҗа.

Скөттö öтi-мөдыс колö торјөдавны. Оз ков виҗны мөсјаскөд öтлаын вöвјасөс. Вöвјасыд вермасны чужыны, дојдны

мөсҗастө, сиз-жө мукөд скөтсө. Колө торҗөдавны пощөсҗасөн-заборҗасөн. Пореҗасөс мукөд скөтые колө җикөҗ торҗөдны, виҗны торҗа гідһаын. Порсыд вермас куртчавны скөттө. Заборыд, пощөсыд оз вермы кутны поретө, сижө гудҗас мусө да петас забор-увтыс.

Бура-кө лөсөдан скөт-виҗаниҗастө, бурҗык лрө і скөтыд: җонҗиҗаҗык, ещажык кутас мунны вердас; вөвҗас бурҗыка кутасны ужавны, мөсҗаслөн—сукмас јөлыс, унҗык кутасны лыстыны-дај

Тажө сорҗисө нуөдөм-мысҗи колө сетны шленҗаслы уҗҗас:

1. Төдмасны, кымын бур керка ем вөлөстас.
2. Кымын керка овны-поҗтөм—лок, кисөм.
3. Мерајтны, уна-ө нө морт-вылө воө гортса сынөдыс.
4. Ветлыны ставөн да видлавны агрономҗас-велөдөм-серті лөсөдөм скөт-виҗаниҗас.

5. Ветлыны школаө да виҗөдлыны ыҗдөдан стеклө-пыр, мыҗҗас емөе пуҗөдтөм ваын да нујтмөм „вежа“ ваын,—сижөн-өд мијан унаөн-на „лечитөны“—јукталөны челадсө.

Горны-нуөдөм-куҗа поҗө бурҗыкө төдмасны со-кущөм һиҗаҗасые.

1. Горбов—Чистота—залог здоровья.
2. Мальков—Как содержать жилище.
3. Долгова Н.—Сельское домоводство. Издан. „Мысль“

23 года.

4. А. Ш.—Совет пролетарской хозяйке.
5. Скачков—Крестьянский двор. ГИЗ 1925 г.
6. Бранзбург. Перевод Чеусовой и Кармановой „Вуҗан висөмҗас гортса кывтөм пемөсҗаслөн“.
7. Фридолин. Перевод Денисовой „Скөтлы шоныд карта“.
8. Горбов — перевод Выборова „Сөстөм олөм—җонҗиҗа олөм“.

2. Кызі лөсөдны сојан-јуан.

1) Мыҗла морт оз вермы овны сојтөг. Мыҗ сојө мијан крестаһин. Вермө оз бура сојны комі крестаһин. Мыҗ сетө мортлы градыв сојан. Кызі да кущөм һаһ пөжалөны мијан сиктын. Кызі колө пөжавны руҗөг-һаһ, жеҗид-һаһ. Кызі пөжавны јөла-ид-пирөг. Кызі төдмавын бур-ө-лок рокөсыд. Кызі төдмавын пачлыс өдја-өдтөмсө. Кызі төдмавын пөжавсис-езна һаһ. Кызі лөсөдны да виҗны щыкөмыс һаһшом. Кызі пунны јаја-шыд, чері-јуква. Кызі жаритны јаж, чері. Кызі төдмавын свежеј абу јаж да чері. Кущөм сојан поҗө лөсөдны

аңкышы, кыңи-да. Кыңи костыны, жаритны, да пуны щак. Кушом-еикас сожанас позо лосодавны картупельге да кыңи. Кыңи пуны жолы, вотосы кесел.

2) Кыңи вочны ырош нагы, мае, лимонге да мукод-еикас.

Мы-восна буржык лосодны отувја-сожан-ин, кыңи сijos лосодны-да.

Möd - сорнион позо пуктыны: кывзыны оти пленлыге висталом, мыј сожоны најо гортас да кыңи вочоны сожан-јуансо.

Учтөг да бура сојтөг-јутөг морт оз вермы овны. Оз-кө бура сој да ју, сijo оз ло зонвиза. Позо овны гөла, но сојны-јуны поттөз. Оз-од быд мортлы ков госа-сожан да уна. Кушом сожан-јуан да мыјтом колө—позо сомын шуны морт-серти. Кушом-еикас сожан кодлы колө да уна-ө колө—позо төдмавны пелшар-дорө либө больничаө шыасломөн. Больничашы видласны зонвизалунсо, сы-серти i висталасны, мыјас колө сојны мортсылы. Кымын јона да уна ужалө мортыд, сымын уна колө сылы сојны да јуны. Ужалигас мортые кесө, бурмөдны асө сомын вермас сојомөн. Кың пач оз вермы ломтыгыны пестөг, машина ужавны мавттөг да пестытөг, сиз-жө оз вермы овны да ужавны сојтөг морт.

Сојны оз ков лосодны быд лун откодос, колө щокыджыка вежлавны. Оти-полос сожансыд дозман—уман. Оти-лун позас пуны јаја-шыд, жаритны картупель салаон, госон, либө выјон либө сола черион, рок пуны просаыге либө зор-шыдосыс, идшыдосыс-ли, сесеа сојны јов либө рыс. Мөд-лун позо пуны ача-шыд, кушман кослунја-выјон, кесел пувјые, чужва, либө пуом соркни рөсов (шоммөдөмөн).

Јајтө, черитө, колө бура пуны, бура жаритны. Быд, жарыд вјө став локсо, сојны шогмытөмсө. Јөвтө буржык пу-чөдны, он-кө бура төд, зонвиза-өмөскыд. Мөскыс-кө виеө, виеөмыс јов-шырыс вермас вужны мортлы. Пучөдтөм јөлон нөти оз ков вердны челадос. Пучөдтөм јөлон вердомыс најо вермасны виемыны мыт-виеөмөн (гырдөн мытитоны), сещөм-виеөмнас быд гожомын кулоны посни челад—кагајас. Наң пожалигөн сиз-жө колө төдны, кың појасны Оз ков кыскавны ул-вылыс. Појавны буржык часи-серти, сомын часыд ещалон

ем. Пöжассöма-абу-на наңыд, поңо төдны со-кызі: мыјөн кыс-кан наңтö пачыд, колö гугеаңыс суцкывны сöстöм желтор. Желторјас-кö оз кöлас наңыс, поңо-нин кыскавны—пöжассöма. Ул-наң (абу пöжассöма) абу зоңвиңа сојны гырыслы-нi челады. Оз поң сојны зев пöе-наң, вывти пöе-наң омöлт-чöдö мортлыс зоңвиңалунсö. Жеңыд-наң буржык суктыны рыт-саң, сек асывнас четчан-да пырыс-пыр поңас ломтыны пачтö Наңад мед оз сур ужпiн. Ужпiнас ем уна јад. Јад-вöснаыс мортыд вермас вiсмыны. Ужпiнсö сујасыс колö öктыны, сiјöс поңас вузавны, нöбöны лекаратвојас-вылö. Сојан-пуигөн колö виңöдны, мед-ескö вывтисö оз-жö пусы, вывти пусöмнас сојаныс воштö бурлунсö, асыс пötöссö (витамины). Мiјан пачаным сојаныд (јаја-шыдјасыд, јукваыд) олö лунтырöң, сек сiјö воштö жыпötöссö, буржык сојантö пуны плiта-вылын, сöмын зев-на еща керкаын ем плiтаыд-а. Плiтатö лöгöдöмыд оз вылö сүвт, а гожöмын крестаңиныдлы плiтаыд јона ковлö—сојантö пуны пöжастöм-лунад оз весiгтö ковмы пачтö ломтыны. Iчöt пачыд-öд пöнтi быд керкаын ем төвнад, сöмын колö боетны плiтасö—шедö шајт 3-5-вылö. Сојансö буржык пуны емалiрованней дозјын либö алуменсөвейн, сој-дозјасын-ли. Сој-дозјассö пусöм возвылас колö мавтны шoма-ырöпи-сукөн да сујны шоныд пачö вој-кежлö, асывнас мыскавны да вöлiсi сесса пуны сојантö. Емалiрованней дозјөн вöдiтчыны поңо сöмын емалiровка-потластöңыс. Потласöм-мысiтыс емалiровка-торјыс сојаныдкöд шöщ-вермас воны сувјöңыд, сы-понда вермас вiсмыны мортыд.

Ырöш пуны поңо таңи: кoстыны тув кујим руңöг-наң, сесса сiјöс кötöдны пöе-пуңöм ваөн. Кујим тув кос руңöг-наңас поңо пуктыны ведра-мында пуңöм-ва. Уңтöдны öти вој, сесса пож-пыр сысјавны да пуктыны топыд дозјö, ведра-ырöшö пуктыны тув сакар-пың да паңтыр сода, сесса топыда вевiғыны. Суткi-бöрын-иңн поңас јуны. Поңо ырöш вöчны i чужва вiјöдöм-бöрын, сöмын оз ков кiставны пуңöдтöм ва-а (кызі вöчöны мiјан комi сiктјасын), колö кiставны пуңöдöм-ва).

Тајö сорни куңа буржыка поңо төдмасны тащöм нага-јасыс:

1. Фофанова М. Ф.—Как лучше приготовить обед.
2. Омелянский — „Хлеб, его приготовление и свойства“.
3. Малков—Пшца и его приготовление.
4. Радченко—Деревенское домоводство.

3. Паскөм-лөсөдөм да пеласөм.

1) Кызі пастасөны мiан грездын. Кызі да мыысжык вурны паскөмсө. Кызі буржыка шөравны. Кызі вурны челадылы паском. Кызі колө дөмөыны. Кушөм-сикас паскөм-көлү колө бостны жонжык-пыды.

Кушөм көм буржык новлыны—визө зоңвизалун. Кыз колө новлыны. Кушөм сикас көм буржык новлыны ужалігөн. Кызі буржык весавны да визны көмкот-паскөмтө.

2) Кызі мiан сөд-көлү (найт-көлү) пелалөны. Кызі буржыка да кокніджык пелавны. Мыла колө пелалөм-мыетыс пөжны да пүчөдны. Кушөм көлү позө пөжны. Кыз вөчны кунва. Мыла көлүсө воңвыв колө көтөдны. Кызі сикитны да костыны. Кызі вөчны сөстөма жежыд көлү. Кызі колө гладитны да валайтны.

Тажө сорні нүөдөм-бөрын колө петкөдлыны, кызі шөравны да вурны челады-дөрөм да платтө. Сетны шленјаслы уж гортас-вурны гожеа платтө кагалы.

Мiан шулывлөны: «шоныд-жө-пө менам палтој». Тажө абу збыл. Паскөмыд ачыс некыз оз вермы лоны шоныдөн. Палтосө шонтө мiан јайным, сөмын оз быд палто өткода кут јайыслыс шонысө. Паскөмтө лөсөдигөн колө бөрјыны сөшөм төвар, медем ескө сiјө кутө дыржык да жонжыка шонысө. Медеа бура да дыр кутө шоныдтө вурун-шөртыс кыөм-көлүј (шерстанеј матерјө). дыр кутө шоныдтө паса-көлүј-і.

Оз ков новлыны кучік-паскөм. Кучік паскөмыд вывті топыд, сiјө мешајтө ловавны мiан тушалы. Кучік паскөмыдлөн ем, дерт, і бурлун: сiјө дыржык тырмө новлыныд, лөсыд новлыны зера-дырјі, оз пыр ва. Вурны-кө кучікыс паскөм, колө вурны ыжыдыка, мед ез вөв зескыд-топыд. Оз ков некүшөм-сикас паскөм вурны зескыда—топыда. Зескыд паскөмыд топөдө мортлыс сөнјассө, кутө вірсө бура визывтөмыс. Оз ков новлыны зельыда червөң, тасма, вөң. Сiз-жө лічыда колө вурны горш-гөгөрјассө дөрөмыдлыс, ковтаыдлыс, платтөбыдлыс. Зелыд-кө горш-гөгөрыд, сек вірсө жонжыка јөртө јурлаңыс, сы-вөсна сөсса вісмө јурыд. Зескыд паскөм оз ков вурны челадылы,—зескыд паскөмыс мешајтчө налы быдмыныс. Кагајурө оз ков керкаын пуктыны чепчікјас, оз ков најөс төбны ічөт-дырјыс. Оз ков шебравны вывті топыда да шоныда. Гырыс јөзлы сiз-жө оз ков шоныда шебравлыны јур төлын, но

оз ков кынтыны кокјас. Кокјас колө шоныда көмөдны. Мијан коми-аңјас мөдарө вөчөны: тулыснад.—кор лымјыс заводитчө сывыны, најө-һин көмтөг котралөны. Котөртласны вала, пелла, петаласны сүүедас—көмтөмөс, а јур-вылас гартовтөма ыжыд шал. Бабајаслы јона колө витчєны кынмөмөсид. Төлын колө новлыны гач јупка-улад Челадөс гожөмын буржык виңны сөс-төм, вөсө-горш-гөгөра дөрөмөн либө һөтө паскөмтөг (ичөт челадөс), либө пастөдны жеңидик гач көлысаөс, кушөмөс нов-лөны пионерјас.

Төвөсө-паскөм-щыкөмыс гожөмын колө петкөдливны гож-вылө либө керкаө пыртливны костыны. Бүссө колө пыркөдны да тобравны, сөсөсә мичаө пуктавыны јащикө либө өпшлыны сор-вылө.

Мед оз еөј воз, колө пуктавыны кабала-торјө-ли, рузум-торјө-ли быдмалөмөн нафталин (вузалөны аптекајасын) сөмын оз ков куш нафталинсө көставны пас-вылас Кискалаан-кө (он-кө гартыштөмөн пукты), сјө щыкөдө көлүсө, кутас кисєыны-уєны пас-гөныс.

Көмтө колө лөсөдны кык-пөлөсөс, өтөсө ужавны, мөдөсө— бур-туј-вылө—праһникјасө новлыны. Ужалан көм-тујө мед-бур лөсөдны мужикјаслы бакилө—жужыд гөлөһа ыжыд сапөг. Баки-лөсө колө вурны ыжыджыка, мед төрас көмавыны чувкиөн да һамөд-гартовтөмөн. Нывбабалы ужалан көм—буржык сапөг, сөмын колө вурөдны һөбыд кучикые. Лапкыдик бөрөн, гөлөһ-сө пражаөн, сек озжык кут летчыны Тащөм көмнад оз кутны кынмыны кокјасыд тулысын, арын ужалөгөн. Гожөмын тащөм көмөн ужавны делө, кокјасыд кутасны пөсавны. Гожөм-кежлө ужавны колө лөсөдшы лапкыдик кучик-көм. Лапкыдик кучик көмөн ужалөгөн оз кут пөсавны кокыд, оз кут јона муңны-һи. Вөччан көмтө бабајаслы оз-жө ков лөсөдавны жужыд-бөрөн. Жужыд бөра көмөн ветлигөн јона муңан да сөсөсә щыкөдан чонвиңалунтө, медеасө-һин сөкыд-дырјыд.

Медым көмыс вөли һөбыд, колө щөкыджыка мавтлыны дөгөдөһ (прөстөј кучиккө) либө кремөн (кром да шаврөвөј ку-чикые вурөм көм). Кремнас весалигөн колө первој вөсһидика мавтны кремнас, бөрвылас сөсөсә зыравны ној-торјөн либө баркат (плөсс)-торјөн.

Көлүптө пөславны конһиджык, сөстөмжык лөб-дај, кунва-өн. Пөславны колө кујим-һол-пөв Пөслалөм-бөрын жежыд-кө-лүптө колө пөжны, пөчө щөщ пүчөдны. Пүчөдлөм көлүжыд лөб сөстөм, сөсөсә висөмјас-вужөмыс пүчөдөмыд бара вайө ыжыд бур: вијө став көласөм висөмсө. Пүчөдөм да пөжөм-бөрын ко-

лө кӧлүсӧ нӧшта-на пєславны пӧв-мӧд. Оз ков пӧжны шер-
станеј кӧлүј да вушјан-сӧтєч кӧлүј. Најӧ пӧжӧмӧн јона шы-
кӧны.

Виєыє јӧзлыє кӧлүј колӧ пєславны торјӧн, сӧз-жӧ век ко-
лӧ торјӧн пєславны чєладлыє кӧлүј, оз ков пєславны ӧтгу-
дыр гырыє кӧлүјкӧд. Кага-кӧ кузалас рузумӧ, рузумсӧ косты-
ны ӧштӧз, колӧ пожјавны кӧзыд ваын. Чєладлыє кӧлүсӧ нов-
лӧдтӧзыє колӧ век гладӧтны кыкнан-бокєаңыє пӧє-утугӧн.
Пӧє-утуг вӧјӧ став кӧласӧм вӧємјас да мукӧдтор.

Пєсласны заводӧттӧз колӧ возвылас сӧд (најт) кӧлүсӧ
нӧлзӧдны-кӧтӧдны рытєаңыє сӧстӧм дебьд мајтӧга ваӧн, сєє-
єа позӧ пыртны патчӧрӧ ізас, ізас-вылас пуктавны чукӧрӧ
кӧтӧдӧм, мајтӧг-быгјӧє кӧлүсӧ. Чукӧрсӧ колӧ вєвтѣыны. Тазі
вӧчӧм-бӧрын кокнӧдѣык кӧлүјтӧ пєславны.

Јона-кӧ гӧрдӧдӧма жежыд-кӧлүјыд, колӧ сӧјӧє жеждӧдны—
бєлӧтны. Бєлӧтны позӧ лым-ғылын, позӧ-і єжа-вылын, сӧмын
щӧкыдѣыка колӧ кӧтӧдлывны сӧстӧм, мајтӧга ваӧн да волсав-
ны гож-возӧ. Зєв бура кӧлүјыд бєлӧтчӧ зер-улын, кор зерӧ
шоньд зерӧн.

Пєсласны бабајаслы зєв сӧкыд, сы-понда кокнӧ вошты-
ны зӧнвӧзалунсӧ. Колӧ пєсласны отсавны ставлы ӧтувтчӧ-
мӧн.

Тајӧ сорнӧ нуӧдӧм-јылыє бурѣыка позӧ тӧдмасны тащӧм
нӧгајасыє.

1. Долгора—Сельское домоводство.
2. Радченко—Как лучше вести свой дом.

4. Кушӧм вӧємјас вужӧны гутјас.-тојјас.-номјас пыр. Кызӧ најӧє бырӧдны.

Тој, ном, лудӧк, гут—новлӧдлӧны вужан-вӧємјас. Кызӧ
бырӧдны вӧєм вужӧдыєјассӧ. Кушӧм-сӧкас вужан вӧємјас на-
јӧ новлӧдлӧны. Мыла колӧ паскӧм да керка-пыщкӧє вӧңны
сӧстӧма. Кызӧ бырӧдны вужан-вӧємјаслыє вӧємӧдыєсӧ паскӧм-
вылыє.

Тајӧ сорнӧ нуӧдӧгӧн колӧ сєтны шлєнјаслы уѣ: тӧд-
мавны, уна-ӧ колӧм гожӧмын кулієны мыт-вӧємӧн чє-
лад, сӧстома-ӧ кулыє чєладыслӧн мамјасныє вӧңны керка-
пыщкӧєсӧ да керка-бердсӧ.

Кывзыны вӧєталӧм, кызӧ најӧ тавоӧз бырӧдлієны вӧєм-
вужӧдыєјассӧ.

Тој, лудік, гут, новлөдлөны вужан-виеомјас. Вужөддөны виеые мортлые виеомсө зөңвиза мортлы. Тој, лудік, ном да пыщ вужөддөны виеомсө мөд мортлы куртчасигас. Возыв куртчас виеые, виеомые кутчыгас, сесеа куртчас зөңвиза мортөс—виеомсө вужөдас зөңвиза мортлы веекыда врас.

Гутјасыд виеомтө вужөдөны сојан-јуан-пыр. Гожөмјаснад челадыдые сојан-јуантө огө вевтывлөј, век гут-улын. Гутыд пукееылас возывсө виеые морт сојан-вылө. Виеомые кутчыгас гут-нырас, гутыд сесеа лебзас зөңвиза-јөз сојанө, вужөдас виеые мортыслые виеомсө зөңвиза јөзлы. Гутјасыд гожөмнад мијан быд керкаын пыр ызгөны, веегтө морт сорнө вевтывсө ызгөмлаыс. Кага потанад, кага чужөм-вылад сөд пукеема гутыд—вомас пырны визөдчөны. Кагаыдлөн рокыс сиз-жө бытө сөд вевтөн вевтөма—тырыс вылас пукеема гут. Јөв-дозјад гутјас-жө усалөмаөе—сы-вөсна мијан быд гожөм кулөны уна ичөт челады—мыт-виеомые. Уна сива лебөны мамјас челадысө жалитөм-вөсна—оз гөгөрвоны, мыј кагаыс кулі мам пемыдлун-вөснаыс. Сөстөма-кө визе керкатө мамыс, сек гутыд еекө ез кут ызгыны керка-тырнас, да сојан-јуантө кагаыдые-кө ез кут колны гут-үлө вевтывтөг, кагаыд, еекө ез виемы. Шуөны, Америкаын-пө мукөд местаас нөти абу гутыд керкаад, веегтө гутсө-пө скөт-вылад оз лебны пукееыны—дөрт, сен челадыд омөла-и кулө гожөмнад.

Номјас вужөддөны кынтан-виеом (маларіја). Вужөддөны бја-виеом (төф).

Ташөм виеом-вужөддыејассө колө бырөдны. Бырөдны по-чө. Сөстөма визны керка-пыщкөс, керка-берд да көмкот-пас-көм. Сөстөмдыка визны аетө, щөкыдыка ветлыны пывсанө мыеыны; быд вежон вежны улыс-дөрөмјас, гачјас, лпјас, ковтајас. Сөстөма-кө кутан визны аетө да паскөмтө, секі оз лоны дөрөм-тојјас.

Керка-пыщкөсые да өшиңјасые колө щөкыдыка мые-кавыны гут-ситтө да бустө. Гут-ситас виемөдыеыс ем жө. Колө чикөз бырөдны гутсө. Немтор оз ков колны гожөмын сојны да јуны гутјаслы. Аптекаыс да лавкајасые колө бөстны клеја-кабала. Клеја-кабала-вылас најө сибдалөны. Сесеа позө бөстны гут-вијан—вузалөны аптекајасын-жө. Сіјө ва-код, кизер, колө киставны пызан-вылө, лабичјасө, жоқө, сөмын став сојан-јуантө, ватө колө вевтывавны. Гутыд тајөн јона кулө. Гожөмнад гутыд керкаад пырө өшиңјас-пыр да өзөс-пыр. Özөссө воставны, колны вөссөн оз ков. Вөссөн визны буржык өшиңјас, сөмын колө гутјас да номјас пырөмые лөөдны пыкөд.

Бостны лавкаме зев гөжөд ситеч либө марла, вөчны рама (мый ыжда ковмас, мерайтны—өниң-воссана-сертеыс ковмас сесеа і лөсөдны). Гөжөмын помејтө кіставны колө торја лөсөдөм-гуө, гусө колө вевттывлыны. Ортсыганінјас (закодјас) буржык кіскавны ізвесткаөн либө карасінөн—сек сесеа гутјасыд оз тащөма кутны ызгыны керкаад, ещажык мам кутас кістны еін-васө челад кулөм-вөснаыс.

Төрөканјасөс вјавны-бырөдны медеа бур кынтөмөн. Кө-зыджык пөраө воставны өшиңа-өзөс, дүрдны пач ломтөмыс—овнысө петны мөд-керкаө либө суседад. Сөмын тајө кынтысөмыд сөтө зев ыжыд уң, кодлөн абу аслас мөдкеркаыд. Сесеа кытчө мед јона төрөканыс чукөрмылө, колө кіскавны кљу-чөн-пуан ваөн,—сек најө пуасны, кулөны. Оз ков колны ео-јан-ні-јуан төрөкан-улө. Сесеа төрөкантө позө вны борнеј кіс-лотаөн. Борнеј кіслотасө гудравны ул-һаңө, пуктыны кык-паң-ва, сесеа паң тыр борнеј кіслота да кык-паң пың. Сесеа желторјөн пуктавны пазјасө да кытчө чукөрмөны медеасө төрөканјасыс.

Пыщјасыс мынтөдчыны кокніджык, сөмын колө частөжык мыскавны жоңтө. пыркөдны волпас, сујалөма-кө ізас-лі, ту-рун-лі, колө частөжык вежлавы. Оз ков волпас-вылө водны вылыс-паскөмөн да көма-көкөн Колө быд рыт војулө кокјастө мыскыны.

Лүдікјасыс мездыены позө тащөм-ногөн: лүдікыд мед-јо-на паскалө, сөдө тулысын да гөжөмын, сы-вөсна тулыснас ко-лө јонжыка бөстчыны кутны паскалөмыс.

Сөстөма-кө кутан візны керка-пыщкөстө, сөстөм-кө нов-лан да уңлан көлујыд, частөжык-кө пыркөдлывыны буссө—сек, дерт, лүдікыд лоас ещажык. Сөстөма візөмыд лүдікыд полө.

Сесеа лүдікыд оз лүбіт пыр-пыр ветлана төв. Коло щө-кыджыка, унжыкыс луннас (тулысын да гөжөмын) востлыны өшиңјас, медем керкаад күтіс ветлыны төв (сквоңһак), —пыр-пыр ветлап төвсө лүдікјасыд зев оз лүбітны. Сесеа аптекајасын вузавлөны поронкіјас, —наыс лүдікјасыд ку-лөны.

Буржык төдмасны тајө еорніјаснас позас тащөм һіга-јасыс.

1. Семашко—Советская власть п народное здоровье.
2. Булышев—Сув пыщкөсса біја тіф-вісөм да гыр-дыт.
3. Российский—Перевод Кедровской—Гут разөдө вісөмјас.

5. Локвием (сифиліс, триппер).

Ем-абу мiжан сиктын сифилісөн да трипперөн виеыејас. Кыз вермө тащөм виеөмыс паскавны воғө. Мыј-вөсна оз ков сифилісөн либө трипперөн виеыскөд сојны өти дозјыс да куритчыны өти калланыс.

Кызи мыеыны виеыс мортлыс сојан-јуан дозјас. Кызи виеөдө локвиеөмыс. Кызи колө бурдөдчыны локвиеөмјассыс. Вужө оз бат-мамсаң виеөмыс челадлы.

Кызи кутны виеөмсө воғлаң паскалөмыс. Кызи крестана вермасны отсавны пельнарјаслы кутны воғлаң паскалөмыс.

Тажө бөрја војасө сиктјасын локвиеөмөн виеыејаслөн лыдыд кутис јона содны (војнајас-бөрын). Виеөмсө паскөдіс-ны салдатјас. Виемыс јөзыс асланыс пемыдлун вөсна оз вид-чисны јөсө виемөдөмыс, сы-вөсна тајө виеөмыс өдјөн паскалө — тувтчалө воғлаң. Сесса мiжан сиктјасад сојөны ставыс өти дозјыс. Семјас-кө ем өти виеыс, сiјө асыс виеөмсө паскөдө ставыслы. Куритчыејасыд сiз жө куритөны өти-мөдыслыс пом-јасө, өзтөны өти чiгаркыс. Локтас кыкө бокыс төдтөм морт, сiјөс вердөны аскөдыс өти дозјыс, — мартыс, ганкө, сифилісөн виеө—код төдө. Гөтраеигөн сiз-жө частө овлө: зонмыс либө ны-лыс виеөны локвиеөмөн, — асныс өти мөдыслыс оз вистасны — јандысөны, — сесса кыкнаныс-і виеөны. Сесса оз пырыс-пыр-жө кутчисны лечитчыны еновтчөны, сы-вөсна челад-ыс щөщ щыкөны-виемөны, вужө најөлы виеөмыс.

Чужөны, кодi сiнтөм, кодi омөль-вөснаыс кулө лун-мөд-мысөти, кодөс мамјасыс чужтөны шојөн. Щөкыда позө адзыв-лыны челадөс, нырыс вөјөма—нукөны, оз вермыны сөрөит-ны. Кодi сен мыжа? сөрт, бат-мам.

Мыјөн кағалан виеөм, пырыс-пыр-жө колө шыөдчыны пельнар-динө либө мунны болычаө, докторјас динө лечитчыны.

Лечитчiгад колө кывзыны быд-тујдөм докторјаслыс, кыз-мыј щөктас, сiз-і колө вөчны.

Оз ков сојны өти дозјыс весиг аслад семјанын, буржык лө-сөдны ставлы торја таетi (бекар). Оз ков сојны празныкјас-дырјi гөетјаскөд өти дозјыс, оз ков јуктасны өти дозјыс. Со-јөм-бөрын колө дозмуктө мыскавны пуөм-ваөн, пуғөдны ва-пiын пачын, весавны лыаөн. Буржык мысқыны сулемаа ваын.

Оз ков вердны челафёс вомыс, оз поф некор огавны по-
нй челафёс вомас. Оз ков сујны налыс нонсё (соскасё) во-
мё.—Сізі вермас-жё вісёмыд вужны налы.

Вісёмыд-өд оз пыр—вужём-мыгыс оз тыдав.

Быд мортлы, коді төдө сифілісөн лібө тришперөн вісыёс,
колө сыыс відіенны асылы дај вічны мукөд-зонвіза-јөзёс віс-
мёмыс. Вісысё пырыс-пыр-жё віставны пельшарлы, ыстыны
лечітчыны болнічаө.

Мөд сорні-пыд-ді та-дорө пофө пуктыны, ем-кө вөлөстад
санітарней комісеја (зонвізалун-кутём-јылыс-төждыыс бөрјөм
јөз) сы-уж јылыс.

Почө лыд-дыны тајө сорніјас-куза тащөм нигајасыс:

1) Фрид—Бич народа.

2) Броннер.—Как бороться с сифилисом на селе.

3) Броннер.—О Венерологических болезнях.

4) Волпьян.—Как предохранить себя от заражения венери-
ческими болезнями.

5) Беркова.—Перевод Надеевой. „Відчысөј да бурдөдчөј
локвісёмыс.

6) Врач Коканин.—Локвісём.

6. Віна-јуём да пөдтан (чакотка)-вісём.

а) Кущөм нелучкі-торјас вајө морт-зонвізалунлы віна-
јуём. Кущөм пежө кыскө мортөс віна да самөкур. Мыла са-
мөкур јондыка торкө зонвізалун віна-дорыс. Кызі Совет-власт
вермасё—бырөдө віна-јуёмсө.

б) Мыј-вөсна мјан вісёны пөдтан-вісёмөн. Көні мед-уна
пөдтан-вісёмнас вісыыс: карјасын алі сіктјасын. Кызі ле-
чітчыны пөдтан-вісёмыс

Віна-јуём жебмөдө мортлыс зонвізалунсө. Віна-јуыс морт
кокнідыка вімө быд-сікас сөкыд-вісёмјасөн. Лоө кокні-мыв-
кыда (слабо-характерный). Бат-мамлөн віна-јуём щыкөдө щөщ
челафсө. Челафјас адзёны батлыс-мамлыс кодалөм, налы сі-
јө кажітчө тешкоф, сесеа асныс, вежөртөм-челафыд, кодалө-
мөн да гөетітчөмөн-жө ворсёны,—пуксаласны чомјас да быт-
тө јуёны, сесеа сен быттө кодзасын да сіјө жө вөчёны, мыј
адзылісны гортеыс бат-мамыслыс (відчёны, косасёны).

Бат-мам (віна-јуысјас) частө гырысжык челафсө ыстыв-
лөны горсны віна, сесеа пуксөдасын аскөдныс щөщ пызан-са-
јө да јукталөны вінаөн,—челафыдлөн чукрасёмыс налы ка-

жітчө тешикод. Тајо ставыс велүдө челадөс—кага-вывсаңыс віна-јуны да кодавны. Оз ков овны мужікјаслы да бабајаслы кода-јурөн. Кода-јурөн олигөн-кө кага заводітчас овны мам-кынөмын, сек-һін шоч кага лоө зөһвіза, лооны либө кокһи-вежөрабе, жугылоө, омөлоө, пыр віөоны. Віна-јуыс-јөз чела-дпыс уна морт јөјмө гырыөһ-һін. 40-60% став јөјмөм-јөз-пі-ыс (быд ео јөјмыс-пыс 45-60 мортис) јөјмөмаөс віна-јуөм-вөсна да віна-јуыс бат-мамлөн челадыс.

Зөһвізалун-щыкөдөм кынзи віна-јуөм кыскө мортөс быд-сама-пежө. Віна-јуыс мортлы кокһиджыка сурө локвіөм—олө кодкөд-сурө. Віна-јуыс-јөз вөчөны быдсама мыжјас, кулігані-төны, гусөһны, візөһны казеннеј сөм, косөһны, мортјас вјө-ны да уна лок-тор вөчөһны.

Віна-јуыс морт еновтчө овмөссыс, омөла ужалө, быдлаті кссөма, жугласөма, һекыт оз вылдышт. Зікөз щыкөдө чела-дыслыс олас-ногсө. Уна мортөс віна-јуөмыд щыкөдө позтө-мөз, унаөс воштө гүөз. Віна-јуыс морт ассө вјөјадөн—шусө алкогөһн. Тајо јадыс век һөжјөһкөн жугөдө мортсө, сөсөа мукөдыс вінасө-јүтөг оз весігтө вермыны овнысө.

Самөкурыд вәјө мортлы локсө уңжык віна-дорыд. Самө-курын ем уна һәјт, сјө һәјтыс ставыс јуігас пырө морт-пыщ-көсас, віөмөдө мортсө. Сөсөа самөкурыд јона жебмөдө овмөс-тө--уна воштөһны һаң самөкур пуөмө, уналөн челадыс сы-вөсна щыгјалөһны.

Сы-понда сөсөа госуларстволы лоі леҙны вузавны роч-ві-натө. Роч віна зөһвізалунсө жугөдө һөжјөжык самөкур-дор-ыд. Сіктјасад пемыд-јөзыд шуасөһны: „віна-јуөмтө-пө Сөвет-властыд паскөдө Міколај-сарыс паскыджыка“,—сјө, дерт, абу сбыль. Сөвет-власт сөтис вөла вузасны роч-вінаөһ самөкур-пу-өм бырөдөм-вөсна. Самөкур пуөмыд-өд позтөмөз паскавлі, кор бөстөм вінаыд оз вөлі сур. Вывті-һін уна кутлісны таскајтны һаңтө.

Өһи самөкур-пуөмкөд Сөвет-власт јона вермасө. Роч-віна-тө оз жө пыр кутны вузавны. дугдасны, кор бырө самөкур-пуөмыс, кор шочжык лоө віна-јуысыс-да.

Віна-јуөмкөд Сөвет-власт јона вермасө, јона төждысө ві-на-јуөмөс бырөдөм-вөсна. Вермасө—јөзлыс вежөрсө јүгдөдө-мөн. Важөн, Міколај сар-дырјі крөстәһиһныдлы сөкыд ужсө по-малөм-бөрын, —рытын петны палөдчыны, шөјтчыны вөлі һө-кытчө. Шөгсө палөһны чукөртчасны вөлі віна вузалыс-ордө, сөкыдыс-сөкыд-ужнас һажөвөтөм грөшсө јуасны. Өһи мјанбыд вөләстын емөс лыд-дысаһ керкајас, емөс клубјас, кытчө шөјт-

чиг-мозыс вермасны петавны мужікјас да бабајас, лыддыны газетјас да журналјас, төдмасны, көні мыј вөчө, көні кызі ужалоны да мүкөд-торјөн.

Лыддысан-керкајасын виставлоны јөзлы, куцөм пежјас сөтө мортлы вана-јуөм, петкөдлоны картінајас-сөрті, кызі век воқолаң жуғөдө вана-јуөм мортлые қоңвиқалунсө. Кор ас-сін-наныс асқасын став пежсө вана-псмыд, сөрт, уна морт ас-лыс шуас: «сөсө-пө некор-нын румка-вана весігтө ог јулы».

Јүгдөдан-уқ лыддысан керкајас кыңзі нуоны пельшарјас, докторјас,—најө сің-жө виставлоны, кызі ванаыд жуғөдө морт-лые қоңвиқалунсө.

Вана-јуөмкөд вермасны колө јона отсавны бабајаслы. Өні міјан пөшті быд баба бөрдө вана вөсна, уна новлөдлө кодју-ра верөсөаныс лөзсө јажас. Празнік-кө матысөмө, асныс-жө најө төждысөны вана бөстөм да сур-пуөм-вөсна. Колө бабајассө воқыв жуғөдөны, медым најө асныс сөкө ез кутны тудны вана-насө јуны, медым ез кутны асныс төждысөны уңжык вана да сур лөөдөм вөсна. Јона вермасны жуғөдөны бабајассө сиктса дө-легатка-чукорјас.

б) **Пөдтөм вөсөмөн** медеасө вөсөны гөла-олөм вөсна. Олө-ны најта, ічөт керкаын, көні оз тырмы јөзыслы сынөдыс. Ужалоны сөкыд уқ-вылын, оз асқывны шөйтчөг. Сојоны-јуө-ны омөла—оз тырмөз. Мед-уна пөдтөм-вөсөмөн вөсысөд карјасын—пабрік-заводын ужалыс-јөз пөвсын.

Крестана-пөвсын пөдтөм-вөсөмад вөсысөс ещажык,—на-јө ужалоны ывла-вылын (улічын). Пабрік-заводјасын сынөдыс абу тырмымөз дај сорласөма бысөма лок бусјаскөд. Мыјөн кақалан пөдтөм-вөсөмөн вөсөмтө, пырыс-пыр-жө колө пымасны докторјас-дінө, најө велөдасын, кызі колө лечітчыны пөд-төм-вөсөмыд.

Мед-бур лекаство пөдтан-вөсөмыс: овны југыд-інын, шөнді-воқын, бура сојны-јуны, сөстөма овны, оз ков ужавны вын-вывті, оз ков јуны вана да оз ков курітчыны. Пөдтан-вөсөмөн вөсысө вермас бурдны курорт-вылө ветлытөг—сиктын, көні сынөдыс сөстөмжык карјас-дорыс, сөмын колө сен бура сојны-јуны да оз ков уна да сөкыд-уқ ужавны.

1) Тајө сорыјас нуөдөм-бөрын позө сорнытыштны: јона-ө нуоны вөлөстас самөкур да кызі вермасөны самөкур пуыс-јаскөд.

Куцөм нелучкі-торјас вајис сиктыслы вана-јуөм, јона-ө пас-калөма куліғанітөм.

2) Позө пуктыны ворсантор «Самөкур пуысөс судітөм».

Га-јылыс позö лыд-дыны тащöм нгајас:

1. Мендельсон—На пьяном фронте.
2. Гауле—Как действуют спиртные напитки на человека.
3. Семашко—Туберкулез—бич деревни.
4. Незмин—Что надо знать о туберкулезе.
5. Галиновская—Матери-крестьянке.
6. Врач Кокания—„Вина јуөм-јылыс“.
7. Врач Гоффеншефер. Перевод Худяевой.—Чакотка

7. Нывбаба-вісөмјас. Кага-вајөм да быдтөм-јылыс.

Колö бабајаслы віңны ассыныс ҳонвіңалунсө. Мыјла быд ҳонвіңа нывбабалөн мунö быд төлысын вір—гырд. Кызі артмө кынөм-пыщкөсө кага. Кызі сени олө кагаыс. дырө вісө нывбаба кага чужтөм-мыстї. Мыј-вөсна бабајас кулавлөны кага чужтігөн да чужтөм-бөрын. Кызі колö сөкыд-дырјї да кага-вајөм-бөрын віңны ассыс ҳонвіңалунсө. Мыјла сїктјасын нывбабаөс кага вајөм-бөрын квајт вежоп лыд-дөны пежөн. Сөвет-правітелство оз сет ҳескөдны мамјасөс да челадөс.

Мїјан сїктјасын унжык нывбабаыслөн ҳонвіңалуныс воппөма-нїн. Бабајас ез кутны віңны ассыныс ҳонвіңалунсө. Ужалөны сөкыда, вынвывтїыс. Весігтө, кор сїјөс вісөдө нывбаба-вісөмјасөн (мунö төлысөа вір, кага новлөдлө рупкуас лїбө пырыс-пыр кага вајөм-бөрын), асө нөтї оз вің. Пастасө лока, кымөдчө. Тулыснад өшїңулад лым-на быдөн, а сїјө-нїн котралө көмтөг, јурвылас павкнїтөма ыжыд шал: јурсө јона кымөмөмыс віңө, сөмын кок кымөм-вөснаыс оз весіг і думыштлы. Төлысөа вір-мунїгөн оз ков кымөдчыны, оз ков ужавны сөкыда-нї, јона копрасны. Сөкыд уј ужалөм да кымөм-вөсна нывбаба вермас јона вісмыны. Төлысөа вір бабајаслөн мунö быд төлыс (ҳонвіңа мортлөн) ар-дасвігеаң, дасквајгеаң заводїтчө-да, мунö ар пөламын віт—ветымынөң. дүгдылө мунны төлысөа-вір сөктөм-бөрын (пырыс-пыр мыјөн сөктан), оз мун пыр кага вајөм-бөрөңыс; мүкөд нывбабаыслөн кагасө һөңөдїгөн оз-жө овлы төлысөа вірыс. Сөкыд-дырјї - нобасїгөн оз ков ужавны сөкыд уј, оз ков копрасны. Копрасөм-вөснаыд кага-сылас вермас гартчыны гөг-сүрөсыс, кагаыд чужїгад вермас жагавны. Оз ков јона уңны,—уңгөн кагаыс кынөм-пыщкас јонжыка быдмө, вајнысө лоө сөкыджык. Кага кокјылынжык олө. Сөкыд-дырјї кыкыс-кујмыс колө петкөдчывны бабгалы. Мыјөн кутас орјөдлыны косјастө, пырыс-пыр-жө колө мунны

болнычао либө корны гортад бабкаос либө пельшарос либө докторос. Кага вајиг-кежло колө став паскөмтө вылыссыд вежны, паставны сөстөмөс. Кага петанінсө да кокјассө мичао мајтөгөн маскавны. Кага вајны волсавны выль іңас либө турун-волпас, волпас-кышөдсө сүјны сөстөмөс-жө. Пачө дөсөдны пөс-ва (возвыив васө колө пуҗөдлыны). Пуктыны самөвар либө ломтыны пач, мед век вөлі пуан-ва. Пуан-ваас колө пуҗөдны гөгкөртөдсө. Пуҗылөм дебыд ваыс ковмас кагасө мыскігөн да кага вајан-інсө мамыслыс мыскалігөн. Кага чужтігөн оз ков сөтны рөділнычалы некущөм лекарство. Чужтыны кага колө водсаөн. Кор міјан бабајас кутасны кагајассө вајігөн віңны ассө најтчөмыс, дугдасны җебеасны кагасө вајігө гөлбөчјасө да карта-вывјасө, кор оз кутны вылысас кышавлыны мед најт көлујсө, сек міјан ещажык лөө кагасө чужтігас вісысыс да кулысыс. Оз ков корны кага-вајыс-дінө бабушкајасөс. Најө аеныс ынөм оз төдны, сөмын вөчөны унжык лок кагавајысыс-лы да кагаысыс. Кага-чужтөм-бөрын оз ков рөділнычаысыс четчывлыны волпасыс дыржык.

Кага чужтөм-мыстө некущөм уж оз ков ужавны нывбабалы вежон кык, сөмын сы-бөртө заводітны ужыштны кокнінҗі уж. Міјан бабајасыд мүкөдыс чужтасны кагасө, көрталасны гөгсө да аеныс сөсөа мунасны ломтыны пывеан. Чужтылөны гөжөмјасын вің-вылын, көрталасны гөгсө да пуктасны кустулө, а аеныс бара бөстчасны куртны либө ыщқыны.

Ассыныс җәнвіҗалүнсө віҗтөм-вөсна міјан нывбаба-пөвсын унжыкыс вісөны кілаөн (маткаыс өшөдчөма). Колө јона віңны бабајасөс тајө пөрајасас, отсавны налы нуны керкапыщкөс уж. Оз ков скөрмөдны, повҗөдны, оз ков сөтны улөҗ копрасны, віңны дојмөмыс, леҗлывны ветлыны ывла-вылө палөдчыны, долыштны сөстөм сынөдөн. Міјан крестаніныд вөвсө асыс буржыка віҗө чаңасөм-мыстөыс, бабасө оз сөщөма дөҗөрит, кыҗө вөвсө. Мүкөд мужікјасыд бабасө оз леҗны кагасө чужтыны керкаас—ыстөны либө гөібөчө либө карта-вылө. Карта-вылын да мүкөдлаын көн-сүрө чужтөм-вөсна рөділныча-вірө сүрө најт,—сы вөсна сөкыда вісмывлөны да унаөн кулөны. Најтыд да пөрыс бабушкајасыд уна том-ічмоңөс воштөны гүөҗ, уна кагаөс колөны мамтөг чужөмөаңыс, уна кагалыс җөгјалөны кі-коксө.

Тащөм кага-вајан-местајас, тащөм отсөмөҗастө-да колөнын вунөдны комі аңјаслы. Тырмас-нын бабкајасөс, пельшарјасөс да докторјасөс өтдортны. Сөмын најө вермасны нывбабаөс кокөдны кага-чужтігөн.

Кага чужтөм-бөрын оз ков еибөдны верөсжастө (оз ков узыны накөд) квайт вежон, кытчөз оз дугды һайтыс. Оз ков лезны бабајаслы мужикјасө матө сөкыд-дырјисе квайт-вежон-вайтөзис.

Міјан рөділһичаыд новлө квайт вежон ас-вылас мед лок паскөмсө—весігтө празнікјасө оз вежсывлы. Квайт вежон лыддөны рөділһичаыс пежөн (весігтө вичкөб, коді јенлы ескө, оз поз ветлыны). Рөділһичалөн һекущөм пежтор абу, сөмын сылөн петө һайт кага вайөм-бөрас вежон квайтөз.

Новлыны колө сөкыд-дырјі да кага чужтөм-бөрын век сөстөм паскөм, частөжык вежлавны көлујсө, частөжык мысывлыны-пысывлыны.

Кагатө колө вичны сөстөма, сөстөм көлујөн, төлыс кујимөз колө быдлун купајтны тазјын либө ворјын, сөмын оз ков быдлун мајтөгөн. Мајтөгнас сөмын кыкыс либө кујимыс вежоннас. Һайта вичөм-вөсна міјан быд во кулө зев уна челад, кага-вывсаһыс.

Сөвет-власт јона төждысө мамјаслыс да челадыс олөмсө бурмөдны. Вөыс-воө восталө унжык сещөм учреждөһһејас, көні велөдөны мамјасөс, кызі кутны қоһвиқалун сөкыд-дырјі, кызі быдтыны да мукөдтор. Тащөм велөдан-иныс міјан Комі областын ем Сыктывдінкарын, ужалө 1926 вөса март-төлысөан, сөсса лөсөдісны таво ујездјасө. Сыктывдінкарө лөсөддөма керка, —сені олөны сөкыд-дырјі бөрја кык төлысө да чужтөм-мысчыс кык төлыс өтка нывбабајас, абу-кө асланыс оланінныс, либө гортөыс-кө вөтлөмаөс, либө вивті-кө омөһ овныс гортас.

Тайө отсөгјас-кынзі, Сөвет-власт сетіс нывбабајаслы һөшта ыжыд отсөг.

Важөн, револютејаөз, чужө-кө нывлөн кага, лыддөны сіјөс мыжа мортөн, һымыс сещөм кагаыслөн вөлі «чурка». Батыс матө оз еибөд, һекущөм отсөг оз сет быдтігас. Өні кагајасымыс батјасөсө суд-һыр щөктөны отсавны, быдтыны кага-сө даскөкјамыс арөз.

8. Виль-оласног лөсөддөм.

Мыјла вөсөгјасөн оз ков кывзыны көнөвалјаслыс да еікта «төдыс»-пөчјаслыс. Вермө оз казмөдчыны қоһвиқа мортлы.

а) Кымын морт быд-со морт-һыс кулө тайө грездас. Јона-ө вөсөны да кулөһы СССР-пастаын, мукөд государствојасын.

Мыј-вөсна мијан мед-уна виеöны да кулöны. Пемыдлунда важ пöрые-јöз-серте олöмыд орöдö јöзлые зöнвицалунсö. Вичкоын öти дозые дарјасöм, крест околöм да поплые кырымсö околöм паскöдö вужан-виеöмјас. Мыј-вөсна оз ков мунны лечитчыны көнöвалјас-динö, «тöдые»-пöчјас-динö-да. Кызи лечитöны најö. Кызи лечитö врач-доктор. Куцöм јöзлы казмöдчö. Көнi мед-јона казмöдчывлö.

Мијан Совет-Сојузын јöзыс кулö јонжыка мукöд государствојасын олые јöзыс. Медсасö кулöны челаф-вывсаң. Вичарöсö вотöз мијан (СССР-ын) кулö быд со-челадые ветымныс Кулöны мукöд государствојасын-серте јонжыка со-мыјла: мијан јöзыс пемыдöежык—велöдчитöмыс унжык. Асланыс пемыдлун-вөсна оз кужны вермасны виеöмјаскöд һигајас гижöд-серте. Кызöны пöрые-јöзлые, јöзöс пöрјöдлые көнöвалјаслые да бабушкајаслые. Олöны најта. Најта олöм-вөснаыс быд керкаын тыр гут, лудик, пыщ да тöрöкан, најö вужöдлöны виеые јöзсаң зöнвицалы уна-сикас виеöмјас. Виемам-кө ми, нолам шыасны пырые-пыр-жö болһичаф либö пелшарјас-динö. Виеысö лечитам мыјөн-сурö ас-наукнаным, пöрые-јöз-велöдöм тудöм куза. Частö асланым лечитöм-вөсна ми вöчам унжык локсö виеымыслы. Виеые-динö пелшарöс либö докторöс корöм-пыц-ди, вайöдöны куцöмкө бабушкафöс либö көнöвалöс. Виемас-кө морт друг, сижöс лыц-дöны «вомцасöмөн», кутасны һимкыласны, перна петкöддыны, јуктавны куцöм-сурö ваясөн. Көнöвалјас уна бур-зöнвица мортöс том-арлыдөн вопитöны гудöз асланыс лечитöмөн. Бабушкајас-динö мијан комi-аң шыаслö зев частö. Нывјас-кө сöктöны да кага чужöмыс кө оз ков,—шыасöны бабушка-динö, перјöдöны, рушку-пыщкөссыс кагасö. Рушкуые кага перјöдигөн бабушка уна том-аңöс воштö кувтöз. Бабушкајасылдөн мед бур струментыс кiас—чöрс, чöрсјывнас унаыс пиекöддывлöны маткасö, вiрас воштöны најт. Јона мучитöны пывбабасö. Бабушка быдсама најт ваөн јуктöдö челафöс—лечитö вомiцые.

Кор крестанкаыд оз насајтчы вермиг быдтыны асыс кагасö, либö вывти-һин гöла-олöны, либö зев уна челафа, сек оз ков мунны рушкүтö перјыны бабушка-динö, колö шыасны болһичаф. Оз-кө крестанкалы ков челадыс, сек бара-жö вермас шыасны доктор-динö. Сижö велöдас, кызи колö виччыны сöктöмыс. Сöктöмыс виччöм (докторјас велöдöм-куза) омöлжыка воштö мортлые зöнвицалунсö аборт-вöчöм-дöрые. Совет-закон-

серті аборт позё вöчны сöмын болычаын. Бокын аборт вöч-ны оз вермыны весігтö докторјас. Бокын вöчöмые сүдiтöны докторöс, бабушкајасöс, көнöвалјасöс, быдөнöс-i.

Вieöмјастö јона паскөдöны поцјас щöщ-i. Вичокын дарјö-дöны вieые кагаöс, сeсeа сiјö панöн-жö дарјöдöны зонвiза ка-гаöс. Паънас вieые кагаыслые вieöмсö вужöдö зонвiза кага-ыслы. Окалöны крест да поплые кырымсö вieыыс-i, зонвiза морт-i,—сек бара-жö вieöмыс вермö вужны зонвiза мортыслы.

б) Пöштi быд грездын висталöны: сен-пö касiтiчö (пов-æдчö), талы-пö касiтiчылöма, тајö-пö повæöма. Кывзыны ку-тан сорнiсö-да, быттö сiз-i ем. Буржыка-кö вiçöдлам да јон-жыка кутам јуасны, адçам, мыј-вöсна тајö мортыслы касiтi-чöма. Касiтiчыны вермас сöмын вieые мортлы, лiбö сещöм мортлы, кодöс јона повæдлывлöмаöе чeлад-дырјыс, лiбö уна кывлывлöма сорнi касiтiчöм-јывeыс. Уна мортлы вермас ка-сiтiчыны асланыс полöм-вöснаыс.

Бостам кущöмкö места: јöзыс шүöны сен-пö касiтiчö—ковмас сетi полыежык—нервнеј мортлы мунны пемыдöн. Му-ниг-чöжыс век думажтö—полö касiтiчöмые, сек, ðерт, јона по-лöмыс да думажтöмыс вермас касiтiчыны. Медсасö мортлы касiтiчö сещöм местаын, кыс сiјö ачыс кывлывлiс јöзсаң сор-нiјас касiтiчöм-јылыс.

Möd-сорнi-пыд-ди позё пуктыны: öтi шлен мед висталас касiтiчöм, кывлöмтор-јылыс да вiдлавны сiјöс гөгöрбок (кущöм зонвiзалуныс мортыслöн, кодлы касiтiчöма, абу-ö коркö вiс-лöма, да мукöд-тор).

Тајö сорнi нуöдöм-сертi позё лыд-дыны:

1. Ростовский—Поп, знахарь и врач.
2. Дмитриева—Как люди болеют и мрут от невежества и суеверия.
3. Горбов—перевод Выборова.—Сöстöм олöм—зонвiзаолöм.
4. Дмитриева—перевод Жижевой—Енö ескöј нiнöм абу-ö.

9. Кызi быдтыны зонвiза чeлад-öс.

Мыј-вöсна мiјан СССР-ын уна кулö чeлад- кага-вывеаң. Кыз мiјан быдтöны, мыјöн вердöны да кызi на-борыс вiçöдö-ны. Кызi колö вiçны да вердны чeлад-öс. Сöсулка, наң-на-мыль, мөс-јöv вiјöны iчöt кагаöс. Iчöt кагаöс оз ков тöбны, сек оз вермы бура быдмыны. Мыјла iчöt чeлад- јона вieöны гожöмын мыт-вieöмөн. Мыј-вöсна вieöны ракiт-вieöмөн. Колö гожöм-кежлö лöсöдны iчöt кагајаслы јаслi. Гырыежык чeлад-јаслы чeлад-сад.

Міжан СССР-ын быд со-челад-пыщкы арөсө-вотөз кулө 28 морт, Германіяын 20 морт, Франтсияын 16 морт, Англи-јаын 14 морт, Шветсияын 8 морт.

Тае адзам: міжан СССР-ын челадыс кулө мед-уна: мі асланым пемыдлун-вөсна огө кужөј најөс віңнысө да верднысө. Чужас ічөт кага, пырые-пыр сылы вомас сујам сөсулкі (һаһ-һамыл да сакартор быдмовтөма дөра торјө). Сесеа лун-мөдсаһ һоһөдам пөщ мөс-јөлөн. Сесеа вердам-һоһөдам мөс-сурпыр—сіјө век рыемөма, резіна-һоһпад еіктјасад шоч-на вердысыд. Віңам һајта, пывсаные-пывсанөз огө мыскавлөј. Кыһаувјасыс, коквож-костыс һолзөма, гөрдөдөма. Пөшгө аржын-јөз төбөһны кісө-көкөсө-топыда быдмалөмаөс кыз-дөра рузумөн—вөсігтө вөрзөдчынысө оз вермы. Гөжөмын-кө чужас ічөт кагаыд, сіјө асывозеһ сор-рытөз мам һоһ оз адзывлы мөдлунсаһыс-жө. Кагатө віңөһны посһі челад (асныс-на віңанторјас) һібө пөрыс пөчјас. Тазтө вердөм да віңөм-вөснаыд міжан јона кулөһны челадыд.

Ічөт-кагаөс колө аржынјөз (6 төлысөз) вердны сөһын мам јөлөн—һоһөдһны. Кор міжан челад 6 төлысөз олөһны куш-мам-һоһ-вылын, секі һајө озжык віһны, ещажык һа-пөвсыс кулысыс.

Сөһын мам-һоһнас һөһөдһны колө кужһы-жө. Кагаөс һөһөдһны колө кујим-час-бөрын, быд һоһөдөм-костын мед вөлі кујим час. Частө вердөм-вөсна кагалөн виемө (дундө) кыһөмыс, сіјөс горзөдлө, сесеа јонз бөрдө. Колө кујим төлысөз вердһны быд кујим час-бөрын, кујимсаһ вит-төлысөз вердһны быд кујим час да жын-бөрын. Вит төлыс-бөрын сојөм-көстө колө вөһны һол час. Војын кагаөс оз ков һөһөдһны. Квајт төлыс-бөрын куш-һоһ-вылын кага оз кут пөһны. Сек коvmас кагалы сетһыны мукөд-сікас сојан, вердһны өтчыд јөлөн һөһөдөм-пыддө маннеј рокөн. Маннеј рокөсө пуһны колө ва-сөра-јөдөн (ваыс да јөлыс мед вөлі өтмында). Вөзө век һөжјөнңіөн јөла сојансө веһны мукөд-сікас сојанөн.

Арөс тыріг-кежлө кагатө мам-һоһөһыд колө дүгөдһны, сөһын жар-дырјі—гөжөм-кежлө оз ков дүгөдһны һөһасөһмыс, колө-һін һөһөдһны арөчыс. Оз-кө тырмы кагалы мам јөлыс, секі колө шыаселһны пельшар һібө доктор-дінө, һајө велөдасһны мыјөн да кызі вердһны. Мөс-јөлөн вердгөн колө јөвсө соравһны пузөм-вакөд, пуктыһны јөвсө да пузөм васө өтмында, сесеа јумов-вылө пуктыштһны сакартор. Һол-төлыс-бөрын позас васө пуктыһны којмөд пајсө. Вердһны ва-сөра јөвсө колө өтпыр-јөн стөган-төран вана-сулја-тыр. Һөһвіңа-ө быдлаті кагаыс,

позö тöдны вееитöм-серви. Бура-кө быдмö да зонвиза-кө кага-
ыд быд-тöлье содтö ассые сөктасö-вессö. Быд тöлье содö
сөктаыс 1 либö 2 тув. Сөктаыс-кө чужигас кагаыслөн вöли
8 тув-кымын, аржынjөн сөктаыслы колö лоны тув 18 либö 17.

Бура вердöм-кынчи, кагаос колö јешшö бура визны. Кага
визигөн мед вöли быдлати сөстöм. Рузумјассö визны сөстöма;
кучалас-кө рузумас, колö сижöс воэвыв öшöдтöзыс пожыштны
көзыд ваын. Ѓајт кырымөн оз ков кутчиены кага-динö. Колö
сөстöма визны кагаыслые јажсö, колö квајт тöлыгöз быдлун
кагасö купајтны тазјын либö паскыд жүжыд ворјын (абу-кө
ванна). Кага купајтан дозјөн оз ков вöдитчыны. Чужöмсö да
сизјассö кагаыдлые колö мыскыны пуэöдлöм көзыд ваин торја
дозые (оз ков мыскавны купајтан дозые). Оз ков кага-вомö
суйны чунтö да сөсулкі. Чун-суйлöм да сөсулкі-суйлöм-вöсна
вигмö кагаыдлөн вöм-пыщкөсыс (҃ајтчö-да). Кор вигмö кага-
лөн вом-ныкөсыс, сижö јона вигдö кагасö. Вом-пыщкөс кага-
лые оз ков нинöмөн мыскавны, буржык мыскавны мамјаслы
҃а҃сö. Мыскавны колö борнеј ваин, пуктыны стöкан пуэöм
ваö ицајнеј па҃-тыр борнеј кислота. Оз ков тöбны кагаос, ме-
дым сылөн кјјасыс вöлины прöстöе. Оз ков кага јурö керкаын
пуктыны шапка, оз ков визны чынјанөн, сек кагаыд пöсалö
да јонжыка ҃ајтчö.

Оз ков качајтны потанын, буржык лөсöдны ичöтөк пу-крö-
ват. Оз ков кага крöват-҃и, потан-҃и занавесавны,—сек оз кут
тырмыны кагалы лолавнысö сынöдыс. Волпассö кагалые быд-
лун колö петкөдлыны тöлөдны. Оз ков уэтöдлыны мамјаслы
кагасö аскöдыс öтi волпас-вылын. Ичöt кагаос зев регыд по-
эö öтiлаад уэтöдлигөн пöдтыны.

Омöла визöм-вöсна да кыз-сурö вердöм-вöсна челад јона
вигöны ракитөн. Ракит вигöмөн вигеы челад ыжыд кынöмаөс,
ыжыд јураөс, кi-кокыс вöснiөс, быттö орны көсјöны, кокја-
сыс чухла мегыр-код. Мјјан бабајас шуöны, кагатö-кө-пö воэ
дугдан топыда тöбöмые, сек-пö кокыс лөö чухла. Сижö абу сi-
чи. Тöбны оз ков. Чухла-кокаөс кагајас ракит-вигöмөн-вигöдчöм-
вöсна, омöла визöм да кыз-сурö вердöм-вöсна. Ракит-вигöмые
кагаос колö бурдöдны: јонжыка новлөдлыны улiчаын (ывла-
вылын), вердны морковөн, јаблökөн, јајтöм-шынöн, вајны го-
жöм-кежлö öшiнулö лыа, мед сен челадыд ворсöны.

Гожöмјасын челады овын мед лок. Колö лөсöдны öтувја
визанијас. Öтувја визан-инын лөö лөсыджык овын челадыслы,
оз ков повны мамјаслы челад дојмöм-вöсна, либö ваö уөм-
вöсна, донтöмжык сүвтас кага визöмыд.

· Онi мiјан бид кагалы лоб бостны торја виґыёс, јаслыи отi виґые вермас зев бура виґны 5-6 кага. Јаслиё гожомын бостёны аржынсаи—5-6 арёз, Iчот кагајасёс, кодјас чужомаёе тулыснас либё гожомнас-нын, буржык новлөдлыны мамјасыслы аскөдныс виґ-вылас. Сен нонёдөм-костёс сөстөм-сынөд-вылас кагаыс бура уґас.

Колё лөсөдавны тащөм јаслијассё во-чөж-кежлө. Сек төв-јаснад да арјаснад унжык кутас колны прөст-пөраыс мамјас-лөн, најё вермасны уґышитны аенысё јурдөдчан уґ-вылын.

Челад-лы 4 арөссан 7 арөсөз колё лөсөдны челад-сад, сенi лунјаснас најё отувтчөмөн вермасны ворсны, велөдчыны, велөдчөны отувјөн овны да мукөдтор. Онi мiјан тащөм арлы-да челадыд гортад велалөны сөмын јөктыны да маґкыны, —вилшасөны бат-мамыслы. Бат-мамыс-кө јуёны—налыс велалөны щөщ јуны вина да вөчны быдсама локтор.

Тащөм челад-садјассё поґё лөсөдны бара-жө отувтчөмөн.

Оз ков нөјтны челад-ёс. Мiјан кага-кө бөрдө, либё оз-кө кывзы гырыслыс, пыр-i шлопкасны кагатө. Нөјтны кагаёс-ни-нөмөн ни некыґ оз ков. Нөјтөм-вөсна кага оз бурмы, сөмын локмө, чорґё сылөн карактерыс, велөдө скөрмыны да скөравны. Нөјтөм вөсна кага вермас велавны пөрјасны да уна мукөд омөл торјө. Частө батјасыс опјысөны: „со-пө-тај менсым бидтор кывзё кагаыд, мыла-пө тенеыд оз кывзы, те-өд мам?“ Кывзө: полө бара нөјтөмыс,—да сенчөм полөм-пыреыд-кывзөмыс бурыс абу некущөм. Некоп оз ков нөјтны кагаёс. Коп кутас ачыс гөгөрвоны, секi кагаыд гөгөрвоас i бур-кылөн велөдөм, сек оз кут ковмыны шлопкөдөм.

Möd сорни-пыд-ди поґё кывзыны висталөм, кушөма уґалис гожомнас челад-јаслыс, мыј вөчөма локтан-гожомын челад-јасли востиг-кежлө-да.

Поґё лыд-дыны тајё-сорни-куґа тащөм нигајасыс:

- 1) Российский—Гигиена крестьянских детей.
- 2) Флеров—Летние поносы у малых детей.
- 3) Яровой—Маленькая повесть о яслях.
- 4) Плакат—„Всем бабам надо знать“.
- 5) Булышев—Гув-пыщкөсса бiја-тiф-вiсөм да гырл-мыт.
- 6) Сперанский—перевод Чеусовой—Быдтысыс мамјаслы.
- 7) Суровцева—перевод Сидоровой—Гожеа челад-ворсан-ин.

10. Кызі лөсөдны выль-нога зонвіца бур сикт.

Мыла колө садитны керка-бердө пујас да лөсөдны град-
јас. Кыз быдтыны садитөм пујассө. Кызі вічны щыкөмыс.
Керка-гөгөр коло пощны ловја пујасөн. Керкатө буржык вевт-
ғыны сотчитөм вевтөн. Керка-берд колө носыны. Колө лө-
сөдны зонвіцалунлы бур школа. Лөсөдны чельад-јаслыјас, че-
лад ворсанінјас (плошцадкајас), отувја пеласанінјас.

Міјан сиктјасыд сулалөны кыз-сурө, керкајастө пуктөма
быгтө ыж-чукөр, оті вісөдө војлаң, мөд рытывлаң, којмөд лун-
лаң. Пөштө ставыс вевса, костјасыс зев ічөтөс. Щөкыда-кө
пуктөма керкајастө, сек јона лө повны пөжарјасыс. Озјас-кө
өтө керка, косжык да төлажык пөраө вермас став керкаыс сикт-
еыс шылавны—сотчыны. Керкајас-вылын міјан вевтјасыс төс-
кыс, воас-кө бікің, өзјыны зев кокні.

Буржык керкајастө вевтғыны көртөн. Көрт- вевтыд олас
немтө, сөмын щөкыджыка колө краситлывлыны-а, медым оз
сім. Пуктыны керкајассө колө план-серті, оз ков кыз-сурө,
секи і вісөднысө лөө мичажык, дај пөжарјас-дырјі озжык ков-
мы повны став сикт сотчөмыс. Керка-бердсө колө пощны. Бур-
жык пощны ловја-пујас-садитөмөн. Ловја-пујастө-кө садитөма
өшіңулад, сынөдыс лөө сөстөмжык, јөзыслы овнысө долыд-
жык-зонвіцажык.

Ловја пујасыд пыкөны пөжарјас-дырјі мөд-керкасаң би-
сө вужөмыс. Ошіңулө, керка-бердө колө лөсөдны градјас. Кил-
чө-дорјассө, звөз-дорјассө колө носыны плакајасөн либө ва-
јавны галкі да лыа, сесса чышкывлыны быдлун јогјассө. Мі-
јан быд во тулысын—тройтса-кежлө вайөны ічөтік, кызпујас,
керыштөмаөс вужсө-да, сещөм пуыд, вужтөгыд, пыр кулө—
нармас. Тақинад быд-во міјан тройтса-дырјі вайөны зев уна
ду, вайөм-вылас самтөг воштөны уна пөра. Вайан-кө ескө, өтө-
воө кызпусө вужнас да пуктыны керка-бердад мөө, сек, ескө,
сіјө ловчас оз ковмы быд-во кыскавпы пельпом-вылад кызпу-
чалтө, ростө.

Грезд-шөрас, сикт-шөрас колө колны шылыд тыртөм-ін—
сетөні рытјасын да праңнікјасын вермасны чукөртчывлыны
тулысын шөйтчиг-мозныс сиктса-јөзыс. Том-јөзлы сені лөеыд
лөө гажөдчыштны-і, ворсны, котравны, сывны, сорнітыштны.
Тыртөм-плөщцад-дорас стрөитны школа, лыд-дысан - керка,
спектаклјасөн ворса-ін, коператөв-лавка, мукөд-сикас јөз-волан

иңјас-да. Лёёдны отувтчөмөн сад. Артелнад садтө лёёдны зев кокны—ужыштны сөмын лун кујим-ноль празникјасө.

Отувтчөмөн колө тэждысны востыны челад-виқан-ин, ме-
дым сетчө ічөт челадөс позас вајлыны быдлун төв і гожөм
(во-чөж). Гырыежык челадлы (кодјас школаө оз-на ветлыны)
лёёдны отувтчөмөн-жө ворсан-велөдчан-керка. Кор отувја че-
лад-виқаніныд, лоө быд сиктын, вөліеті секі міјан комі-аңјас-
лөн разгасны кырымјасыс, лоө пөра велөдчыны аслыныс, ужав-
ны асө југдөдөм-могыс.

Сесеа міјан комі аңјасыд уна пөра воштөны пеласан вор-
дорын. Сені-жө воштөны жын зонвиқалунсө. Буржык лоө, вө-
чам-кө мі пеласан-інсө отувјаөс. Секі унжык лоө прөст-ка-
дыд, шөйтчыштны позас комі аңлы.

Та-бөрын позө сорнитны, кытчө ескө, буржык сиктас лө-
ёдны отувја садсө, коржык кутчөны садсө лёёдан-уж-бер-
дас-да.

Горнісө нуөдөм-возвылын позө лыддыны нігајас:

- 1) Скачков—Крестьянский двор.
- 2) Скачков—Несгораемые сельские крыши.
- 3) Свицерский—Украшайте деревны. Как устроить около
избы палисадник, посадить деревья и кусты.
- 4) Никольский—Деревья—лучшая защита от пожара.

II. Крегана-овмөс-кыпөдөм-јылыс.

11. Кущөм докод воө скөт-виқөмыс, кызі докодсө содтыны.

а) Уна-ө скөт виқөны міјан сиктын. Кущөм пөрөдаыс мі-
јан скөтыслөн. Кызі виқөны міјан скөтсө. Мыј-вөсна Комі об-
ластын скөтыс еща. Кызі содтыны скөтсө да бурмөдны пөрө-
дасө. Кызі содтыны скөтлыс вердасө.

б) Скөт вердны колө көзны турун-көјдыс. Пуктыны ун-
жык картофел да-мөс соркні. Колө бурмөдны виқас да ко-
стыны нурјас. Кызі бурмөдны пөскөтіна (скөт-виқан-ин). Ку-
щөм пөрөда скөтјас емөс. Кущөм-сикас виөмјасөн виелө скөт,
кызі мынтөдчыны виөмјасыс.

Војна да револутеја нуөдөм-бөрын міјан скөт виқөмыд
јона уеі. Буржык вөвјасө да мөсјасө имперіалістическеј вој-
на-дырјі нулісны војна-вылө: вөвјасө војутнысө да запасө
новлөддыны, мөс $\bar{\pi}$ ссө еојны—вердны салдатјасө. Сесеа сикт-

јасад ужалысыд ез вöv тырмымбә: унжык овмөсас став ужыс водле нывбаба-вылө. Нывбабајас шөйтчөг-адзывтөг ужалысны керка-пыщкөсјасын, керка-бердын, віз-вылын, му-вылын; кыд оз сузсы: став турунсө пуктыны ез вермывны, уна візвылыс туруныс коллі пуктытөг, услі лым-улө, уна му лоі ежмөдны. Турун-тырмытөм-вөснаыс лоі колас скөтсө-на чінтыны. Револютсја помасөм-бөрын ужавны-вермыс-мужікјас ускөдчисны овмөс-кыпөдан уж-бердө, пуктисны став вынсө овмөснысө паскөдөм-вылө. Öнi мiјан мукөдлатис овмөсыд кыпти-нын вылөз-жык, куцөм вөлі револютсјабз да Германіјакөд кос-пантөз. Скөт-візөм өдјө күтис содны, кайны вывлаң, Германіјакөд војна пансытөз-кө Росејяыс бөстам став гырыс скөтсө, ео-ловтујө, СССР-ын öнi (1926-27 воө) кайис-нын 121 ловбз, соди 21 прөцент.

Сіз-жө воыс-воө кайө вывлаң скөт-візөмыс докодыс-і, крестанайд јонжыка күтисны дөзөритны-бергавны скөт-бердас. Төждысөны бурмөдны скөт пөрөдасө-і, воыс-воө паскөдөны бур пөрөдаа скөт.

Міјан Комі областын крестанайд візөны скөттө јона еща мукөд губернаын-олысјас-серті. Унжыкыс візө кык-кујим лов. Зев-нын шөч крестанінлөн сурө 5-6 ловыд. Буржык мөс-пөрөда мiјан областын Јемва-вожын. Сені мөсјасыд гырысжыкөс, јөвсө унжык вайөны-і Ежва-вожса да Сыктыв-вожса мөс-јас-сертыд. Мiјан комі крестанкајаслы колө паскөдны Јемва-вожса мөс-пөрөда. Мед омөл да мед лок мөс-пөрөда Сыктыв-вожын: сені мөсјасыд бытгө арөса кукаңјас. Сөрт, Сыктыв-вожса мөсјаслыс јөвтө оз ло уна вітчыны,—јөвсыд он бура-кө, бөст уна докодтө, муртса асыныс сөјөмсө вештөны-нiсө-оз. Візөны, ескө, Сыктыв-вожын мөсјастө крестанайд унжык ловөн-да, сөмын век выј-нi-јөв абу.

Вөв-пөрөда мiјан буржык Керчомјайн, сені вөвјасыд мiчабө, гырысөс.

Сөрт, скөт-візөмыс докодыд воө бара-жө вердөм-серті. Омөла-кө вердан вөвтө лiбө мөстө төвнад, тулыснад лезанпө-скөтина-вылад-да, шатлалөны,—сөрт, докодсө нiнөм-нiн сещөмөсид вітчыны. Кымын бура кутам візны да вердны скөттө, сымын уна воас докодыд скөт-візөмысид. Кымын өдјөн кутас паскавны візјас, содны вердас, сымын өдјөн паскалас скөт-візөм. Мiјан öнi візјасыд зев омөлбө, локөс: ыцкан лунтыр семјаөн—куртан сөмын дод-турун. Вердастө содтыны мiјан позө öнi-жө, сөмын оз ков дыщөдчыны. Позө күзны турун-көјдысјас лок, винтөм мујас-вылө, косавны да күзны кос-

віз веретајас-вылө. Мујас-вылө көзөмөн ми вермам бостныкык бур: өткө, муыс вынмө, мөдкө, вердасыс содө,—вермам візны лішнеј лов лібө буржыка вердны скөттө.

Сесеа вердасыд мјан уна шыблассө. Вердам кыз-сурө, сетам мөскыдлы јур-вывтыс. Мөскыд жынсө сојас, мөд-жынсө кок-улас талалас. Сізі абутөм бур-туруныс пөрө волөсө. Шоч крестанлөн карта-вылад лібө гідһаад ем ласһыд.

Сесеа колө унжык вөдһтны картупел. Картупелнад зев-жө бура позө вердны мөсјастө, порејасөс-і. Көзһны унжык мөс-соркһі (турнепс). Колө скөттө заводһтны вердны нормаһн. Кор ми кутам скөтөс вердны нормаһн да пөтөсжык вердасөһ, секі мјан скөт-візөмыд да вердөмыд сувтас донтөмжык, дај унжык кутас воны докодыс овмөсад. Мөсјаслөн содө јөв, вөв-јас буржыка кутасны ужавны.

Віјас мјан еща, пөскөтһнајас лөкөс. Колө вынсөдчыны, сөлөмсаһ бостчыны выл віјас вөчавны, важјассө, пөскөтһна-јастө бурмөдны.

Быд-сікт-бердын емөс гырыс һурјас. Најөс колө костыны. Секі сөмын віз-местаыд, пөскөтһнаыд бурмас. Комі крестана тащөм-сікас уж-бердас кутчөсөһны-һһн, уна грездын-һһн ем һур-костан артелјас-төварішществојас. Һур-костан ужсө отсалө паскөдһны Областувса Исполком. 1925-26 воын тащөм һур-костан-төварішществоыс вөлі област-пастаыс 12. Һуртө костыны колө щөщ пөскөтһна-улад-і. Пөскөтһнајас өһі мјан зев лөкөс, тулыснад скөттө лежан-да, јонмөм-пыддө һөшта-на омөлтчөһны. Кһнөм-улөзчыс, бок-шөрөзчыс келалөһны һурын; уна мөс сөбдывлө һајтас, кувтөзчыс волывлө. Һурјассө-кө өтувтчө-мөһ костыны пөскөтһна-улө, секі аенымөс јона кокһөдам: оз ков мөстө корсөгөһн келавны лад-веј-вужјөзчыд һајтын да ваын, оз ковмы вөрти келавны. Мөсјасыдлы јіреынысө оз ковмы мунны дас да унжык верст-сајө, кајһны вөр-шөрөз. Крестаналөһ ещажык лөб ускөтһејас—мөсјасыд оз кутһны сөбдавһны һурад, оз кутһны пөдһны, воһһны вөрын.

Скөт пөрөда бурмөдһны крестаналы јона отсалө Сөвет-власт. Быд вөлөстө лөсөдалөһны „случнеј пунктјас“. Сесеа Сөвет-овмөсјасыс вузалөһны крестаналы бур-пөрөдаа-скөт. Сөвет-овмөсјассө візө Сөвет-правөтөльство аслас щөт-вылө, ас-сөһм-вылас. Лөсөдөма најөс петкөдчөс-пыддө: медым крестана ас-сөһнаныс адчөһны, кычө буржык да кокһөджык кыпөдһны ассыныс овмөһһысө, ужһһысө. Кычө бурмөдһны скөтөс, мед һајө кутөһһны унжык докод вајһны овмөһһысө; мыј-вөһһна вөлөс колө ужөдһны племеннеј ужөһн (случнеј пунктһн) да мукөд-

тор. Сөвет-овмөс петкөдлө крестаналы, кыңи колө вердны да виңны скөтсө. Бура вердөмөн да сөстөма виңөмөн скөтыд виеö омөльжыка. Медгасө-өд скөтыд виелө кың-сурө да кор-сурө вердөмла. Мөстө јукталөны төвнад, дышөдчөм-вөснаыс, јia-ва-өн (көзыд јукмөс-ваөн). Дөрт, сесеа сiјө виемас.

Картатө волсавлөны төлынад кыкыс-кујимыс, скөтыд најт ветлөдлө, кујөд-пиын үзө. Кујөдтө-өд петкөдөны картагыд өтчыд вонас. Сесеа скөттө виңөны пемыд-инын—некущөм өшiн абу, сынөдыс долавнысө лок, щыкөма, кујөд-дука. Таңи виңөм-вөснаыд мијан скөтыд щыкө, локмө, частөвиеö, еща сөтө докөдсө.

Мөд соркi-пыд-ди почө пуктыны: 1) агрономлыс либө вол-исполкомөыс висталөм, мыј вөчөма тајө вөлөстын скөт-пөрөда бурмөдөм-вөсна; 2) јона-ө-нын кыпти крестаналыслөн овмөсыс револүтсiја помаессөм-өбрын.

Колө лыд-дыны:

- 1) Будрин—Полевое травосеяние.
- 2) Иванов—Содержание с-х животных и уход за ними.
- 3) Иванов—Основы кормления с-х животных.
- 4) Юрмалиат—Скотный двор в крестьянском хозяйстве.
- 5) Эльманов—Беседа о заразных болезнях наших домашних животных.
- 6) Гетманов—перевод Заболоцкой.—Кыңи һур пөртны бур виңзө.
- 7) Исаков В. А.—Крестана овмөс бурмөдөм-јылыс.
- 8) Агроном-чукөр—Бурмөдөј көчајастө.
- 9) Темноев—Кыңи да мыјөн мөскөс лүчки вердны.
- 10) Зубрилин—перевод Заболоцкой—Бурмөдөј виңастө.

12. Кыңи колө вердны да виңны мөсјасөс.

Мијан Комi областад өнцјасыд, мөсјасыд поснiде, јывмө-маөс, јөвтө зев еща вајөны. Быд крестанка төждысө лөсөдны буржык мөс, јөлажыкөс. Сiјө мөвпалө: бур-пөрөдаа-мөсјасыд уна бызгө јөвтө, а мијан комi мөстө, виң-көч-ен,—пөлза еща. Сiјө абу сiң. Ставыс вердөм-сајын, дөчөритөм-сајын-да. Мијан скөтыдлыны-нө бурөщ сiјө-и оз тырмы. Омөла радејтөм-вөсна-ыд весигтө вылвајөм мөс лыетө еща, во-чөжнас вајас, гашкө, муртса квајтымын-кымын пуд јөвсө. Мукөд губернајасын мөс-јасыд лыетөны во-чөжнас 300 пудјөң. Мыј-вөсна ескө сiңи? да, налөн көрымыс бур: бур-сорт виңыв-ув турун, көңөм-турун, соркiнi, свеклө, морков, жмык, һаң. Ми скөттө вердам ежөрөн да һурвыв турунөн, сiјө-на унаыс муртса, унаыс долө вердны iңасөн. Таңчөм көрым-помөыд кытыс уна јөлыд лө!

Огö-кө кутö мөстö вердны, мыйтöм колö сылы, көтнөшта бур-рöd скöt, сiжö iчöt jöла лoö. Мед көрiмид оз таскайтчы, колö мөсјасыдлы вöчны даңијаын-код ласнiјас (датская кормушка). Сепцöм ласнiсид скöтыд оз вермы бокö шыблавны вердассö, оз кут талавны. Мiјан-пö скöтыдлы турунтö да iңастö сiңi i сөтöны—ков-улас, најö оз сојны сы-мында, мыјда талаласны. Сесса вердöны вестöг, мөздорнас шыбытасны-дај. Кыз-сурö вердöмсид, тулыслаңыд сесса көрiмид оз тырмы, скöтыд шыгјалö. Заптöм-вердастö колö тырмөдны тулысöз, заптыснiсö колö 200 лун-кежлö. Туруныд, зөр-iңасыд-кө оз тырмы, колö мукöдторјөн вердны: севеклöөн, картофелöн, мөс-соркнiөн; турунтö, зөртö колö вiңмөнжык вердны, тулыслаңыс сесса сек оз кутны шыгјавны, кыңi öнi шыгјалöны унжыкыслöн.

Скöттö мiјан вiңöны көзид картаын, тöлыс пырыс ветлö. Көзид оланiнад скöтыдлы унжык колö вердасыд. Сесса унжык вердасыс мунö ассö шонтöм-вылö. Шоныд гiдтö вöчны, ескö, абу i зев сөкыд-да. Оз ков сетчö пач течны, быдлун ломтыны. Скöтыс ачыс пач, ачыс шоныдсö сөтö, сöмын колö, мед сiжö шоныдыс оз пет ывлаас—сөтен-пырыс да јирк-пырыс. Ме чайта, тајö быд крестанiн вермас вöчны.

Јукталöны мөсјассө көзид ваөн. Вöтласны јукмөс-дорö: ју мыйтöм төрö! Көзид-ва-бöрад, да көзид картаад олiгөн кытыс сесса уна jöлыс вермас лоны? Колö мөстö луннад кыкыс јуктавны шоныд ваөн, да вiңны шоныд картајасын—секи позас i jöv вiдчiснi насан.

Шöкыджыка колö картатö вољсавны, мед мөскыдлөн вöраыс ез лаккы кујöднас. Быд лыетiгөн колö мөс нөнтö вöратö мыскавны дебыд ваөн. Сöзöритны колö вердöмнас-i: быд тулыс-öд мiјан мөсјасыд олöны унжыкыслөн шыгöс—туруныс оз тырмы-да. Сiңкө колö мөд-торјөн вердны мөсјассö. Унжык колö пуктыны мөс-соркнi, севекла, картофел; позö вердны жмыкөн, турунјассö колö көзны, кыңi вöчöны мукöдлаын. Жмык да öтруб (кыд) оз ков сорлавны ваөн, сiңтö мөскыдлөн сöмын дундö рушкуыс, колö вöчны рок-моз, пöжны. Пыңнад оз ков јона вердны, пыңыс jöлыс оз сод, а сöмын мөскыд госсалö, госсалöмөн мөскыд jөвтö ещажык-нiн сөтö. Пыңсö позö сетны жмык-сорөн, секи jöлыд оз чiн. Көрiмид-кө бур, пöттö-зыс-кө мөстö вердны, секи сiжö лoö jöла—бур мөс. Сепцöм мөс-кыд весiтö 20-25 пудјöз. Картофельтö колö пүмөн вердны. Ул картофелнад мөстö оз ков унатö вердны,—картофель кышас ем јад,сы-понда jöv-көрыс вежеö, дај абу бур зон-вiңалунлы.

Кукаһастә бид мөс сувтлө,—dytdö jövcö vajöмые. Лыс-тытөг оз өтмоза сулавны мөсјасыд, ем мөсјас, сулалө-лөны 4-5 төлысә, мукөд мөсјасыс 1-2 төлыс. Овлөны мөс-јас, сувтлытөг лысөны, кукаһасөмған-кукаһастә. Сізі-тө абу-жө бур. Бид мөслы колө һеуна шөйтчөг, унжык лоас сылөн выныс кукаһасныс, дај воғө jövcö унжык сөтас. Оз-кө шөйт-чышт мөскыд лысөтөмыд, jөлыс сылөн воғөтөрнас чінө, зөһви-зәлуныс вошө аслас-і, кукаһыслөн-і. Кукаһыс сөщөм мөскыд-лөн чужө омөлік, жүгыль. Сөщөм кукаһысид бур мөс-һі өш оз-һін лоны. Медса бур, кор мөскыд сулалө 6 вежон. Јонжык-кө мөскыс, почас сулөдны 4-5 вежон. Омөльжык мөскөс колө сулөдны 7-8 вежонә. Міјан емөс мөсјас, сулалөны зев-дыр. Сөщөм мөсјастө виңны абу выгөднө. Сыр сулалөмыс овлө уна-тор-вөсна: мукөдыслөн сөщөм і пөрөдаыс—сулачөс; овлө воғ һөйтчөмла. Медсаө-пө сулавлөны мөсјасыд омөла-виғөм-вөсна: мөскыд олө көзыд оланінын, кын-кујөд-вылын; јукталөны јук-мөсые, вердөны куш ізасөн да турунөн дај сіјө оз пөттөзыс. Омөль вердасыд да кынмөмысид кыс сөсса jөлыд, да һөшта кукаһыс шөщ сіјөс һөһалө. Мөскыдлы-кө сөтны картупель, мөс-сорһні жмык пыч-сорөн, сіјө еһажык һондас сулавны. Мукөд мөстө, ескө, бура вердөны-да, дыр-жө сулалөны-а, сө-щөм мөсјастө һекущөм пөльза абу виңныс, колө вузавны јай-вылө. Кукаһасөм-бөрын мөскөс колө һөйтчөдны 3-4 вежон-мысәті.

Буржык һөйтчөдны мөсјасөс өш-дінас һүлөмөн. Öштө оз ков томөп лезны мөс-дінад, мед сылы ем-һін 2¹/₂ арөс, воғ-жык оз поч; өшкыд омөльтчө воғ, омөль-јывмөс сөтө-дај. Кор мөскыдлөп жын-кынөм, сылы колө шөйтчөг. Каратө колө пель-ка виңны, бидлун колө лезлыны ывлаө, мед ветлыштас, ку-каһасныс кокһижык лөө. Омөль кукаһыс лоас омөль мөс. Мед лоас бур мөс, кукаһөс 1¹/₂ арөсә, колө вердны кујөмөн, со кызі: сөстөм зөһ jөв сөтны 20 пуд, шлөккитөм jөв—40 пуд, зөр-шыдөс—20 пуд, жмык—25 пуд, турун—120 пуд. Омөла-вердөм кукаһыс бидмө омөль мөс—во-чөж һаскутас сөмын сөт-вы 60-80 пуд jөв. Кукаһыдлы-кө бидмиғад вердәстө он жа-лит, бидмас бур мөс. Сөмын мөстө оз ков шыгөдны, мыјөн колө вердны, воғын висталөма-һін вөлі.

Мөд-сорһ-і-пыдәді почө кывзыны висталөм кущөмкө шлөһ-лыс, кызі сіјө виғө да вердө мөссө, уна-ө сөтө jөvcö мөскыс. Либө кущөма вөлөсөтас төждысөһны сөт оланін бурмөдөм-вөс-һаныс.

Колө лыддыны ташом игажас:

- 1) Калантар—Выбор молочной коровы.
- 2) Лискун—Крупный рогатый скот.
- 3) Крот-Криваль—Племенные быки и их выбор.
- 4) Фридолин—Корми с расчетом.
- 5) Юрмалит—Как кормить молочный скот.
- 6) Караченко—Выращивание и воспитание телят.
- 7) Ярков—как получить высокий удой от простой коровы.
- 8) Борисов—Корм на кончике топора (о кормунках).
- 9) Темноев—Кыңи да мыңон мөскөс лучки вердны.
- 10) Фридолин—перевод Денисовой—Скөтлы шоныд карта.

13. Ыжас да порејас виқом-жылыс.

Ыж виқом-вылө комі еіктјасын оз виқодны скөт-виқом-вылө-моз. Нөбі оз дөңөритны ыжастө, оз радејтны. Сөмын век-жө најөс виқоны, ыжјас вайөны пөльза. Міјан виқоны прө-стеј јывмөм ыж-рөд, вурун вайө еща—зев-нын тув 3-4 дај зев омөл вуруныс. Весыс ічөт, јайыс абу гөса. Ставыс, дерт, вер-дөм-сајын, виқомын.

Міјан-код ыжјастө виқоны Россіјаын—шоныдинјасын, сө-мын сені бура виқоны. Тыреөдөны сені буржык пөрөдаа меж-јасөн, налыс піјанјассө сөсөа быдтөны.

Ыж-виқөмтө колө паскөдны крестана-пөвсын. Төлын ми-јанлы оз поң овны шоныд паскөмтөг, гын салөгтөг. Вуруныс-жө вөчөны ној. Ыж-јайыд зев чөскыд. Балајастө колө быдты-ны бура, мам-дине колө торјөдны 3½, төлыс-бөрын, омөл-жыкөс-кө, ебөстөмжыкөс, сөкі дыржык поңө торјөдтөг виқны. Сөсөа балајастө колө вердыштавны нырөм-зөрјөн, ыжыд, јон ыжјас лөбны. Бура вердөмнад најө озжык виөны; висмасны-кө-нын—кокнөджыка нуөдө висөмыс. Ыжјас јона висөны омөла вердөм-вөсна да көзыдинын олөм-вөсна. Кор ыжјасыд висөны вужан-висөмөн, најөс колө виқны торјөн, медым висөмыс оз вуж мукөд скөтлы. Мөсјасыд ыжјастө колө јансөдны карта-вылад торја вежөсө, гидө. Вердны најөс колө буржык туру-нөн да градыв-пуктасјасөн; еојансө колө сетны ласнө. Ра-дејтөмөн, бура дөңөритөмөн мијан ыж-помыс поңө уна бур бөстны, сөмын колө бурмөдны рөдсө-а.

Поретө виқөмыс воө ыжыд пөльза-жө. Міјан унжыкыс-на виқоны татчөс-пөрөдаа омөлік порејас: куң-кокаөс, гөрбаөс, поснөс. Ташөм пореыд сөјө уна, јасө, гөссө, сетө еща. Быд-мө сјө зев нөкјө, вонас сөмын кык-кујим пудјөң. Порејасөс-

кө бура быдтыны, колө уна вердас лөсөдны налы. Гожөмын-
 өд порејастө лоө вердны-і. Мыј-вөсна? Најө ветлөдлөны кы-
 ті-сурө, јонжыкасө нурјасті, васөдінјасті, пөтмөн сојан налы
 оз сур, сы-понда најөс лоө гортын вердны, төлын-моз-жө.
 Порејастө віңны колө пощны торја-јөрјас, көңны сетчө ту-
 рун. Бур клевера-јөр ыжыд пөльза сетас, уна наң поре-ві-
 ңыејаслые вічмөдас. Колө віңны бур-пөрөдаа порејас: англи-
 јаса лібө јоркширкса-рөдые. Мед-бур віңны англијскеј гырые,
 јежыд порејасөс. Сещөм пореыд өті воөн быдмө 10-12 пуд-
 јөз. Пөзө сіјөс віңны пөскөтінаын. Медым поре-віңөмые лоө
 пөльза, міјанлые татчөс поре-рөдсө колө бурмөдны тащөм гы-
 рые, јежыд англијаса поре-рөднас. Татчөс порејастө колө тыр-
 сөдны бур-рөда ај-порејасөн, налые јывмөссө быдтыны. Лібө
 колө суңөдны гырые англијаса поресө. Прөстеј-поре-вердөм-
 дорые унжык воас пөльзасые.

Порепіјан воңжыксө олоны мам јөв-вылын. Кујім вежон-
 бөрын најөс колө вердыштавны мөс-јөлөн. Нөлөд-вежонсаң
 поңас вердны наңа-сојанјасөн. Колө сетны руңөг-пың неуна
 кічөртиштөмөн, лібө воөн небөзөдөм-нырөм ід-лі зөр-лі. Сојан-
 пыңкас пуктыштны мел лібө лыпың,—сіјөн лыјасые јонмө-
 ны порепілөи. Квајт вежон-бөрын порепіјанөс колө вердыш-
 тавны пуөм-картупелөн. Мам-діные порепіјанөс торјөдны квајт
 вежоные воңжык оз поң. Торјөдөм-бөрын колө вердны јөлөн
 да наңа-сојанјасөн. Кујім-төлые-бөрын порепіјанөс поңө верд-
 ны пуөм картупелөн. Мед-јонасө наңа-сојанјаснад најөс ко-
 лө вердны тајө пөраын-жө. Квајт төлые-бөрчті најө јона-һін
 јонмасны, секі поңө-һін вердны быдсама-сікас сојанјасөн.
 Порепіјаные-кө чужісны гожөмын, најөс колө леңны мамыс-
 көд ветлөдлөны пөскөтінаө. Ҷескыд-інын віңгөн порепыд
 омөла быдмө, омөл лоө. Төлын пореөс колө леңлывлыны ыв-
 лавылө палөдчыштны, котралыштны. Бур пөскөтіна-вылын
 ветлігөн пореыд јона јуө, быд турун сетые сојө. Вөла-вылын
 ветлігөн поре јонмө, јайыс зумаммө, зөңвіңажык лоө.

Клевер міјан бура быдмө, воые-воө пыр унжык өні кө-
 зөны сіјөс. Клевер зев ыжыд бур вермас сетны поре-віңые-
 јаслы, јона отсалас поре-віңөмтө бурмөдны. Тыра-пореөс мед
 бур вердны ыщкөм,—кос клеверөн,—секі сылөн тырк-пыңкө-
 сыс буржыка ужалө, конжыка піјанасө-і. Зев бур вердны
 пореөс картупелөн, мөс-сөркнөи, морковөн. Тыра порејасөс
 колө вердны быдсама пуктасјасөн, наңөн колө омөлжыка
 вердны. Кор поретө заводітөны щөгөдны, секі жың сојан-
 вынөс колө сетны пуктас-вердасјасөн. Сөмын піјанасан-кад-

кежлө тащом сожанжастө колө бөр чінтыны—жынмындаоң колө лезны. Картупель колө вердны пүөмөн, мөс-соркыи да морков—пүтөг, сомын колө вундавны-а. Уна-пөлөс сожанжасөн вердөмыд да гожомнад бур-пөскөтинаын виқөмыд уна нааң виқөмөдас поретө-виқигөн. Поре-виқөмөсид секи ыжыд пөлза лөб.

Möd-сорк-иөн колө сувтөдны: агрономлые. висталөм: кыңи бурмө порелөн пөрөдөме таяү вөлөстеп.

Лыддыны ыгајас:

1) Иванов—Свиноводство.

2) Сгибнеев—овцеводство.

3) Ивашкевич—Выращивание, содержание, откорм и сбыт свиней.

4) Агроном Щетинин — перевод Поповой—Бур пореые ыжыд пөлза.

14. Градвыв-пуктас вөд-итөм.

Міјан град-вылө пуктөны: картупель, галан, соркыи, морков, капуста, лук да мукөдторјас нөшта (коді оз дышөдчы). Быдөн ми төдам, кушөм пөлза ваяү мијанлы градвыв пуктас. Вердө крестаніөс сорваөн. Нааңыд-кө оз тырмы, бара-жө пуктасыд мијанөс мездө. Сің-кө мијанлы колө сүемөдчыны јонжыка вөд-итны градвыв пуктасжастө. Медым тырмас аслыным дај вузыпитны щөщ лишадас. Колө вөд-итны мукөд-сикас сојанө пөртан пуктасјас: картупель. Сетые вөчөны тракмал, сөк-лөые вөчөны сакар, патока; көнтус көңны—сыые вөчөны кос-лунја выј.

Скөттө вердны бур градвыв пуктасјаснад; мөсјасыд јөвтө јонжыка лытасны. Градвыв-пуктасые уна бур поңө бөстны.

Кушөм места колө бөрјыны градјас-улө? Градјас-улө мөстатө колө бөрјыны кужөмөн. Нааңыд, картупельыд быдмөны быдлаын,—мукөд градвыв пуктасјасыслы колө шоныджык мөстасы, лунвывлаө-лі, рытывлаө-лі виқөдана. Вөјвывлаөынкө градјасыд, колө тушкыны заборөн либө пујасөн. Сөсса мөстасы мед абу зев васөд-ни абу зев кос. Гөгөр-кө тупкөмаөс струбјөн либө пујасөн, шөнди-јүгөрыс-кө оз інмы, сөщөм-инас градјастө оз ков вөчны. Өтө-сикас пуктасөсө оз ков век пуктыны өтө-мөстаө, колө вежлавны. Шуласны-тај: „муыс-пө оз чужты, музөма-да“. Век өтө мөстаө пуктөм-пондаыд быдман-торјасые омөлтчөны, да посөналөны. Мыјла ескө сөңи? Со-мыјла: Быдман-торјыд аслыс сојансө бөстө му-пыщөыс. Быдво-кө пуктыны өтө-сикас пуктас өтө мөстаө, муыс кутас

омёлтчыны—сожанторҗыс пуктасыслы оз кут тырмыны. Сіңкө пуктас местасё вежлавны колё, медым сожаныс пуктасыдлы пыр тырмымөн вөлі. Вежлалём-вөснаыд муыд оз щык, выль-пуктассё бура-жё пондас быдтыны. Өтi-сікас пуктас лубитё кужёдалём-му, мукёд оз лубит. Выль-кужёдалём лёгалё капуста-улё, өгурчі-улё да тыквa-улё (мөсҗаслы сожантор). Мөд-во-кеж-лө сіҗө местаас лёсыд лоё пуктыны картупель, лук, галан, морков, позас пуктыны өгурчі-і. Сөд-му-вылын бура быдмё евекла, кушман, редіска.

Важ-кужёдалём-вылө быдмё: бобі, аңкыщ, сорҗҗы, галан. Міҗан галантё, капустатё пуктёны возыв віріҗасё, быдтёны рөсәдә. Сөрт, ескө, віріҗассё вөчөны луныв-дә, шондiҗа-інө-жык, сөмын-өд тулынад овлөны-на көзыд лунҗасыд, воjtöv-җасыд. Рөсәдәыд вермас кынмыны. Сы-вөсна лөсыдҗык көзыд віріҗ-пыд-дiҗыд вөчны парҗык. Өгурчітё міҗан пуктёны град-вылө, мукёд-дырҗі көзыдысла оз үдiт воныс—кынмас. Пар-җыкад позас регыдҗык быдтыны пуктасҗастё, онҗык повкын-мөмыс-ні. Парҗыкыд стеклө вевта—муыс кужёдөыс шоналө сөсәә оз-нін көзав, віріҗ-вылад ещөн,—пуктап-торҗыс бурҗы-ка-дәҗ регыдҗык быдмё. Сөсәә парҗыкад позө воҗҗык пукты-ны град-вылө-дорыс. Кіскавны пуктастё колё нөҗҗөнiкөн. Сы-вылө лөөдөм-дозҗыс (леҗкамыс), лiбө пызҗөмөн, корөс-вылыс кіскалөны-і. Оз ков кіскавны вывті көзыд ваөн. Пуктасҗастё-кө парҗыкас быдтыны зiкөз—колө весавны јөгөыс, градыв-пуктастё-моз-жө.

Парҗыкө колө жұҗыда вөчны, мед быдманторҗыс оз суз стеклө вевтөҗыс—көзыд-дырҗі пондас кынмавны, жар-дырҗі коемыны. Міҗан парҗыҗасыд ещәлөн-на ем. Упҗыгыс чужтө-ны град-вылө. Град-вылад пуктынытө лоё сорөнҗык, муыс шо-налөм-бөрын, космөм-бөрын.

Пуктас-көҗдыстө колө көзны лөҗ-лунө,—төла лунө көҗ-дыстө төвнас нуас кытчө сурө. Небыд-кө муыс позө көзны град-пәсталаыс, савҗыны; чорыд-кө муыд, колө көзны віҗҗа-сөн (кокҗыҗык лоас мөдыс весавнытө), мунас көҗдысө тыр-тавны, сіҗі муыс јонҗыҗа шоналас.

Рөсәдатө град-вылад пуктыны колө кужөмөн, оз ков щы-көдны, чегҗавны вуҗҗассө. Сөсәә оз ков щөкыда пуктыны. Оз ков пыдө пуктыны-ні—пыдiлуныс медым вөлі віріҗ-вылад-моз-жө, парҗыкад моз-лi

Градыв пуктастө быдмиҗас јона щыкөдлөны быдсама гаҗ-җас, номырҗас. Капуста-номыр чужө јеҗыд-бобул-колҗыс. Бо-булыс колҗҗалө капуста-кор-вылас. Нәыс мынтөдчыны зев сө-

кыд. Колö шыблавны частöжык лбö пызjыны табака-ваөн. Мукöд-сикас гагjасые градjастö кикалöны известкаөн. Муыс-кö бур, бур-кö кöждысыс да бура-кö дöжөритны jөртö, секи озжык вермыны чужны пуктас шыкöдыеjасыд.

Кычi колö кужöдавны градjастö? Муыс-кö васöд, соj—лö-галö вöв-кужöд, сijö костö да шонтö мусö. Кос мулы, лыа-со-ра мулы, известккаа мулы колö мөс-кужöд. Бурлоö, таjö кык-сикас кужöдсö-кö сорлавны. Васöд-инjасö бур лоö ыж-кöза-кужöд,—медым ез вöв сöмын чик выль-а, медым сиемöм вöли. Оз ков петкöдны град-вылö выль поре-кужöд, буржык сijöс сорлавны кöза-кужöдкöд. Бур овлö гулу, чипан-кужöд, сöмын сijöс колö сулöдны ваын—1 ведра кужöд-вылö 10 ведра ва, сijөн сесеа кикавны градjастö. Сещöм кикалöмөмыд зев jона быд-мö пуктасыд, öгурчид-j, мукöд-1.

Уна градыв пуктас idрасö гожöмын вочасөн-соjöмөн. Колас пуктасjассö колö idравны төв-кежлö. Колö тöдны кушöм кадöжык колö idравны. Свекла, морков, соркни, галан быдмöны jонжыкасö сор-арын. Нажöс оз ков термажны idравны воj, вывти сормöдчынысö оз-жö шогмы. Воөмсö позö тöдны со-мыj-сертi: улыс-корjасыс кутасны вижöдны, нукуыртчасны му-бер-дас, мöдасны сиемыны,—секи быдмöмыс оз-нын воjö мун. Idравны колö кынмавтöз. Воjдөр колö idравны градыв пуктас-jас кодjас му-выласжык быдмöны, оз му-пыщкас пыдын. Оз ков нещкыны корсö пуктасыдлые,—наjö оз вермыны сы-бö-рын лужки быдмыны. Кортö бостны позас сöмын лун 2-3 воjдөр idравтöзыс. Керигад градыв пуктассö оз ков вундавны, сы-вöсна пуктасыд сиемö, сиемöмые паскалö мукöд-вылас-1. Оз ков мöда-мöд-динас кучкавны (мусö пыркöдны) колö весавны кiөн. Керöм-бөрад корсö колö пыр-жö вундавны, корjыс кыскö васö пуктас-пиеыс, пуктасыд сы-понда регыд рушмас. Свеклöдые, галанлые, кушманлые корсö оз ков чик-бердöзыс вундыны, неуна колö колыштны; морковлые колö чикöз вундыны, он-кö вунды төвнас көрыс сылөн вежсö. Капустатö idравны оз ков термажны, сijö көзыдые оз пов, сор арнас сijö jонжыка быдмö. Капустатö мjан jонжыка соjöны шоммöдöмөн. Позö сijöс свежеjөн соjны-1, сöмын колö кужны вичны. Керигас колö бөрjыны jонжыкjассö, зумыdjассö. Вужсö колö мусыс кiөн весавны, оз ков сijöс доjдавны, нöжjөнiкөн важны град-вылые гортö, пуктыны гөбöчö, му-пыщкö.

Möd-сорни-пыд-ди позö пуктыны:

1. Агрономлые—Кычi крестана бурмöдöны асыныс градыв пуктассö. Кушöма вайöны асыныс бур градыв пуктас-

сө крестана-овмөс-петкөдлас (с-х выставка)-вылө либө „кущом докод-сегис да кущом бур отувја град-вылө пунктөмысыс“.

Колө лөсөдны отувја градјас шленјасыслы да пунктассө вөдитны кружокас-велөдөм-куза. Поэо лөсөдны отувја парник. Отув суөдны градвыв пунктас көјдысјас.

Поэо лыс-фыны:

1. Колмогорский—Как выгоднее вести огородничество.
2. Куприянов—Крестьянский огород.
3. Щербиновский—Защита урожая овощей и плодов от вредных насекомых.
4. Корольков—Вредители сада и огорода и меры борьбы с ними.
5. Жегалов—Разведение огородных растений на семена.
6. Исаков В. А.—Картофель вөдитөм-жылыс.
7. Штейнберг—перевод Каневой—Мыј колө төдны пунктас вөдитысјаслы.

15. Кызі вічны төлын градвыв пунктас да мукөд-сикас сојан щыкөмыс.

а) Кызі лөсөдны төв-кежлө градвыв-пунктас вічанін: гөл-бөч, пөгреб, ывла-гу да мукөд. Кызі сен вічны пунктассө. Кызі вічны, мед пунктасыс колө свежејөн. Кызі костыны градвыв пунктас: соркы, галан, картофел, щак, јај да мукөдтор. Кызі төдмавны космөма абу-на.

б) Кызі солавны капуста, щак да мукөд-тор. Кытчө-мыј колө пуктыны сорөд-пыс-дө солалігөн. Кызі солавны өгурчі да вічны щыкөмыс. Кызі вічны щыкөмыс чіпан-колк.

Пөдвал поэо вөчны му-пыщкө, либө му-вылө. Поэо сен вічны галан, соркы, картофел-і. Пөдвал колө вөчны кык-пөвса стенаөн, ніщ-вылын, либө пакла-вылын. Жужда да паста вөчны кодлы кущом колө (пунктас вөдитөм-сегі). Јона жу-жыд пөдвалыд абу-жө бур. Овлывлө 3 метр-судта, лашкыд-жык-і, жужыджык-і.

Мед вічанторјасыс ез баксавны да сісмыны, колө пөдвалыслыс пыщкөссө төлөдлывлыны. Төлөдны поэо лөсөдны век-нідік трубајас јірк-увтіс-нуөдөмөн, пөдласанаөс (задвіжаөн). Трубаыслөн өтік помыс мед вөлі петө ывлаө, мөд-помыс пөдвалө. Сөщом трубаыс-кө лө, пөдвал стенаыс оз кут баксавны, вічан-торјыд оз кут сісмыны.

Оз-кө-нын поз лёёдыны трубајассө, колө-көт пөтөлөкас лёёдыны воссан-пөдлаган задвіккајас. Пөдвалад-кө лоё өті градусые улынжык шоныдые, візанторјые кынмас; лоё-кө віт градус да вылөжык шоныдые,—сек кутас нырсаवны. Мед-бур кутны кык-кујім градус шоныдсө.

Пөдвалтө стрөйтны колө вылөжык, косөд-инө медым оз сулав лым да зер-ва, медым му-пыщкөс ваыс (грунтовеј ваыс) пукалө пыдын. Өзөссө колө вөчны кык-пөвсаөс, да мед өзөсые вөлі віөдө лунла-дорө. Мед оз јона шонав пөдвалыс шондїөн, сувтөдлыны гөгөрыс пујас.

Мөс-соркні, галан, свеклө, сојан-соркні, моргов колө төвјөдны чукөрын. Мукөдыс шүөны: чукөрнас-пө віңныс буржык пөдвалын-дорыс. Чукөрсө вөчөны кык-ногөн: му-кодјөмөн (аршын пыдаө-кымын) лїбө вескыда му-вылас. Колө бөрјыны кос-места да мед вөлі вылынжык, грунтовеј ваыс мед вөлі пукалө пыдын. Воzza-ногнас, кодјөны мусө аршын-судта, патасө да кузтасө вөчөны пуктас-сертї. Төвлы ветлыны пыдөсас да бокјасас пуктөны нөрјас. Нөр-бөрын колө пуктыны візанторсө. Мед мөда-мөдсө ез дојдавны, оз ков лок-ногөн шыблавны, колө пуктавны відчыөмөнжык. дојмалөмөн најө мөдасны јона сіемны. Серт, ме ногы-кө унжык пуктас вөдітігөн буржык быд быдтаслы вөчны асылыс чукөр Мыјөн сещөм аршын-судта гураныс тырө, колө течны му вежөссаңыс пыр јөстөмөн, керка вевт-моз. Воzza радсө јылөзыс пуктавны —корла-дорсө ортсө, шөрас пуктавны кыңи-сүрө, відчыөмөнжык, мед ез дојмавны. Позө сіңнас пыр јывмөдны керка-вевт-моз гез-куза, мајегыс-мајөгө зевтөмөн. Чукөрсө позө лептыны мусаңыс сив-судтаөз лїбө ланкыдыка. Сы-бөрын нозас нольнан боксаңыс түпкыны, воzвыв рүзөг-іңасөн, вевт лїбө кык вевт-судта, сесеа түпкыны мунас,—кодї шыблаөс гувөчгас.

Мөд-ногөн позө сещөм чукөрсө вөчны вескыда му-вылө. Колө бөрјыны кос места. Ва-кө сулавлывлө, позө нольнан боксаңыс кодјавны канавајас. Пыдөсас воzвыв кодјыны лапкыдік канава, сесеа тыртны сіјөс му-вектасөзыс нөрјасөн. Сы-бөрын пукталөны візанторсө. Чукөрсө јөстөны керка-вевт-мозжө. Муөн колө вевттыны вылысө сы-судтаөз, мыјтөм кынмывлө. Шоналөмыс, баксалөмыс да ваçөмыс позө чукөр-шөрас сувтөдны пуктывтөзыс іңасөн гартөм кыз мајөг. Сыв-куза-кө гуыс—өті мајөг, кык сыв-куза-кө—кык мајөг. Сїјө іңасырыс кутас ветлыны чукөрас төлыс да, өмөлжыка сіемө візанторјыс. Позө тащөм гусө вевттыны кык-судта вевтөн, воz-

ыв—іңас, сесса—му, сесса бара іңас і бара му. Ідравны пук-
тастө гујасө мед—бур кос повод-даһн, пуктасыс мед вөлі шү-
рөдөма, төлөдөма. Зера повод-да-дырјі буржык віңыитны ід-
равтөзыд вевт-улын.

Кынмылөм мөс-соркні, сојан-соркні, морков, евеклө оз
ков лезны сывны. Поңө најөс пуктавыны сіңі: воңыв пуктавы-
ны керјас, лібө керпомјас, на-вылө пөвјас течны, сесса вө-
ліеті кынмөм соркні-галансө. Куш муын віңігөн најө вермас-
ны сывны. Көзыд, сең повод-да-дырјі поңө віңны қік воґса-
өн; шондөдны-кө көсјө, лібө лым-кө үсө, колө тупкыны кыза
іңасөн. Көзыд ваын віңыитөм-бөрын поңас сесса вердны сі-
јөс скөтлы. Сесса соркні-галантө поңө төвнад віңны щөц гу-
ын, кущөмын віңөны картупель. Картупель поңө віңны щөц
пөдвалын. Пуктас корјөн зев бур вердны скөтөс. Мед-бур
вердны морков-кор, сесса евеклө-кор, соркні-кор, сы-бөрын
і мөс соркні-кор. Навыс поңө вөчны зев бур скөт сојан.

Өгурчі поңө төв-кежлө солавны. Солалөны таңі: локжык-
посні өгурчісө посніа керавны-да, сесса кіскавыны пельса-пы-
дөсас вершөк кык-сүдта, сесса пуктыны өті рад бур-пөлөс
өгурчісө (воңыв мыскыны), кіскалөны вылысас кітыр кос,
посні сов, сесса пуктыны сөд сөтөр-кор, пуктыны укроп, чес-
нок, сесса бара вершөк-сүдта кералөм-өгурчі і сің воңө. Мед-
вылө пельсаас колө пуктыны кералөм өгурчісө да кіскавыны со-
лөн. Ватө пуктыны оз ков нөті—рөсовыс петас кералөм өгур-
чісыс. Колө топыда вевтөныны—вылысас пуктыны кущөмкө
өкыд тор—лічкөд. Віңны колө көзыд-інын. Таңісө солалөм
өгурчісыс зев чөскыд. Мед оз баксав вылысыс, колө бөстны
дас зөлөтнік сөд горчітса-туе (визалөны аптекајасын), вурны
сөстөм, жеңыд мешөк-торјө да лезны рөсовас. Мед- бур-пөра
өгурчі солавны—јул-төлыс-помын да августын.

Мөд соркні-пыд-ди поңө кывзыны вісталөм өті шлендые,
кың сіјө солалө јај. Вісталіг-мозыс велөдны кущөм-ногөн бур-
жык солавны.

Поңө лыд-дыны ташөм нигајас:

1. Ростовцев—Сушка овощей, зелени, грибов.
2. Иванов-Даль—Куда девать картофель.
3. Фафанов—Заготовка продуктов в прок.
4. Переферкович—Как использовать мясные продукты в крестьянском хозяйстве.
5. „Ордым“ журналјасө да „Комі сікт“ газетө гилөма.

16. Кызј ужавны керка-пыщкӧс ужјас да кіпом ужјас.

а) Кызі мјан печкӧны кудель да вурун. Кызі ӧдјӧнжык печкыны мукӧд-ногӧн. Кызі колӧ кыны дӧра да кызі кыӧны мјан. Кущӧм-сикас станӧн мед-сӧкыд кыны. Кызі свӧлӧк быдымыны, јітлыны гӧрӧд. Кызі белітны-жеждӧдны дӧра да шӧрт. Кызі колӧ мичӧдны шӧрт да дӧра. Мыјла колӧ новлытӧз гынзӧдны сукман-дӧра.

Кызі кыны кепыс да чувкі. Кызі кыны челады шапка, ковта да шарп вуруныс. Кызі колӧ проши кыны. Кызі вышивајтчыны крестікӧн да мукӧд-ногӧн.

Мјан комі-аңыз тӧвбыд ужалӧ кудель-дорын. Арнад шабди нещкӧ, сесса тыӧдӧ да костӧ. Нјрасӧ, печкӧ, красітчӧ, дӧра кыӧ. Воштӧ тӧвбыд — дӧрасӧ муртса вермас вӧчны вӧчӧжежлӧ морт кык-кујимлы. Нјраснытӧ арбыд лоӧ, машинајасыд ескӧ бӧрја војасас јона-нын паскалі да абу-на-жӧ быд грездын. Кӧні ем нјрасан да нјрасан машинајасыд, сені мјан комі крестанкаыдлӧн нјрасӧ кудельыс кык-кујим мортлӧн ӧті лунӧ. Колӧ ӧтувтӧмӧн сузӧдавы тащӧм-сикас машинајасӧ.

Бостам печкӧм. Мјан крестанкаыд лунтырӧн ӧті-пемыдсаң мӧд-пемыдӧз печкас муртса пасма 7-10. Тајӧ печкӧм-вылас бостасы 20-25 ур да јешіцӧ асыныс сојӧны. Кутасын-кӧ сојӧмсӧ артавын — сіјӧ дон-вылас оз веіг вермыны најӧвйтны. Мыјта музыс сурӧ! Тащӧм печкӧм-ногсӧ позӧ бара-жӧ вежны: сузӧдны ӧтувтӧмӧн печкан машина. Печкан машинаӧн печкыны позӧ ӧдјӧ дај коккыджык. Печкан машина абу дона, сіјӧ вермас сузӧдны быд крестанка.

Уна пӧра воштӧ мјан комі крестанка дӧра-кыӧмӧ. Тувсовлуннад ӧті аң вермас зев-нын уна кыны дӧратӧ 6-7 метр. Тулысбыд лоӧ пукавын, копрасын стан-сајын — сӧмын вурас челадыслы морт ӧті дӧрӧм-гачӧн да мужікыслы, а аслыс бара-нын нинӧм абу колӧма. Дӧра кыны бара-жӧ емӧс машинајас. Сещӧм машинасӧ колӧ ӧтувтӧмӧн-жӧ сузӧдны. Машинаӧн кыӧм дӧра лоӧ мичажык дај ещажык кутас вошны пӧраыс дӧрасӧ кыӧмӧ.

Тулысын мјан белітчӧны, дӧрајас белітӧны. Белітчыны буржык да коккыжык тазі: дӧрасӧ пӧжны кунва-пыщкын лібӧ мајтӧга дебыд ва-пыщкын. Пӧжӧм-бӧрын волсавны ежа-вылӧ, шонді-возӧ, сесса мыјӧн кутас космыны, колӧ кіскавлыны сӧстӧм ваӧн лібӧ мајтӧг-быгја ваӧн. Вој-улӧ, онӧ-кӧ полӧ вошӧ-

мыс, зев бур колывны ылавылө-жө, — војнас лысванас јон-
жыка јеждө. Поланныд-кө колны, колө пыртны да пуктыны
ворјө лѣбө пельсаө ва-пыщкө, асывнас бара волсавны ежа-вы-
лө. Посны јежыд көлуј позө белитны тащөм-ногөн: пельсаөм-
бөрын пукты суткі кезлө рыс-ваө. Рыс-ваын вищөм-бөрын сес-
са выльпөв пельсавны да пожавны.

Шөрт да дөра мичөдигөн краскасө колө бөрјыны сещөмөс
мед унжык југјалан тугјасыс, сесса мед сука, мичаа кутчисө.

Сиктын ужалгад унжыкыс новлөны аскыөм сукман пав-
көм. Сукман дөратө буржык панны пыш-шөртөн да кыны ву-
рун-шөртөн. Кыөм-бөрын пуктыны ворјө, кикавны пузөдөм
вадн да гындыны. Гындөм-сукман-дөра дыржык тырмө нов-
лыны—лоө јонжык.

Міјан сиктјасын пөштө бид овмөсын вищөны ыжтө. Бы-
дөнлөн воруныд ічөткатө ем аслас Вуруныс міјан медсасө
вөчөны сөмын туні, чувкі, кепыс да сукман-дөра. Позө ве-
лөдчыны вөчны уна-тор-на нөшта: кыны чышјан, ковта, шап-
ка, ешкын (шебрас), мукөдтор. Ешкын кысө өтө јемөн, проши-
ва кыан јемөн. Заводитны кыны буржык шөреаныс. Шөреа-
ныс заводитчө таці: кыоны нөл-пекла, сесса өтлаалөны кы-
щөсө. Сесса кыоны мөд-рад. Мөд-радсө кыгөн бид пеклаө
кынас вөчөны содтөд кујим пекла—лоө-нын 12 пекла. Воцөсө
кыгас бид сүдтаө (радө) пельсас содтыны 2 пеклаөн, ставыс
радас содө 8 пекла. Позө содтавны унжык пеклаөн, сөмын
бид пельсө өтмында.

Крестикөн вышивајтчигөн колө бөстны канва. Лысдыны,
кымын крестик-сүдта узорыс, сесса вупдыны канвасө мыј-па-
ета узорыс, ешкыкөн-кујимөн мед дорас лшинеј. Вурлыны
крестикөн колө бид сінмө өткода, мед оз лоны крестјасыс
кока-пөла.

Велөдчигөн колө вышивајтны кокніджык узор, бөрвылас
сесса кутчисены сөкыджыкө.

Проши кыны велөдчигөн колө лөсөдны кыз шөрт,—печ-
кыны шабді шөрт кызжыка. Велөдчыны колө воцыв стол-
бікјас, сесса кыны розјасөн, бөрвылас столбікјас да розјас.
Кор кутасны столбікјасыс да розјасыс мичаө артмавны, сек
вөліс позас заводитны кыны кокніджык узор.

Мөд сорны-пыдди колө сөтны шленјаслы уж, кыны гор-
тас вуруныс ковта.

Чукөртны сөм өтувја стап сүзөдөм-вылө.

Позө лысдыны:

Журнал „Крестьянка“, ем пөнгө бид нумерын.

17. Мыҗ-вѳсна Сѳвет-Сојуз оз җескѳд уна-еикас ас-сорҗа јаѳѳс.

а) Мыҗла асыв-вылың-олыс нывбабајас мед пемыдѳе, мед јона пајѳс нарҗитѳны (омѳла велѳдчѳмаѳе, оласногыс лок, јона җескѳдѳны мужікјасыс). Сар-правітелство ез тѳждыелы оласногѳ бурмѳдны да вежѳреѳ нывбабалыс југдѳдны, ез лѳеѳдлы некущѳм пабрік-завѳд, нуліс став озырлунсѳ зев донтѳг, сетчѳ гѳтѳвеј тѳварсѳ вузавны вајліс зев донѳн. Школајасын чѳладѳе велѳдісны тѳдтѳм-кывјѳн—мукѳд-еикас јѳз кылѳн (ро-чѳн), асеыныс чужан-кывсѳ правітелствоыс лыддѳіс понкы-вјѳн.

б) Корсаң заводітіспы ѳтѳ мѳд-еикас-јѳз лѳкавізѳдны јор-та-јорт-вылас. Мыҗ-вѳсна колѳ вѳлі сар правітелстволы палѳн ѳтѳ мѳдыскѳд лѳкалѳм. ѳтѳ-еикас јѳзѳ ыштѳдлісны уекѳдчыны мѳд-еикас јѳз вылѳ (јеврејјасѳс нѳјтѳм-вјѳмјас—погромјас). Мыҗ шуліс Ленин-јорт јѳз-кост лѳкалѳм-куҗа. Мыҗ-вѳсна сар-правітелство быд-еикас озыр-јѳзкѳд ѳтүв җескѳдліс посҗѳ еикас уҗалыс-јѳзѳс. Кущѳм оласногыс ѳнѳ посҗѳ-еикас јѳзлѳн.

в) Кущѳм уҗ нуѳдѳны Центральнеј Ісполнѳтельнеј комітетјас торја республикаын да кущѳм уҗ уҗалѳ Центральнеј Ісполнѳтельнеј комітет СССР-ын. Кущѳм уҗ нуѳдѳ став-еикас-јѳзлѳн-ѳтүвтчѳм Сѳвет (Совет национальностей). Кущѳм торја ас сорҗја республикајас да областјас емѳе СССР-ын.

г) Кыҗѳ візѳдѳны посҗѳ-еикас јѳз-вылѳ капіталіст-государствојасын. Кущѳм оласногыс уҗалыс-јѳзлѳн, кодјас олѳны капіталіст кіподувса мујасын (колоңјаын), кодјасѳс капіталіст-государствојасы; аз-кабыр улѳ војнајасѳн да кыҗ-сүрѳ топѳдѳ. Кущѳм оласногыс уҗалыс нывбабајаслѳн капіталіст-государствојасын. Кыҗѳ велѳдіс Ленин-јорт, кыҗѳ велѳдѳ ѳнѳ коммуніст-парҗја посҗѳ јѳз-костын уҗавны.

Посҗѳ-еикас јѳзсѳ капіталіст государство-дырји (сар-дырји) ез пуктывны јѳз-тујѳ, ез тѳждыелыны најѳлыс оласногсѳ бурмѳдны, овмѳснысѳ кыпѳдны, ез тѳждыелыны вежѳрнысѳ југдѳдны. Пабрікјас да заводјас сар-правітелство асыввылѳ да војвылѳ ез лѳѳдлы. Нажеткајас некущѳм ез вѳвны. Олісны гѳла, век ковміс сѳмын тѳждысны щыг-кулѳмыс. Вежѳр југдѳдѳм-вѳснаыс некѳр вѳлі весігтѳ мѳвпыштнысѳ.

Медеа-нѳн лок да шог вѳлі овны нывбабајаслы. Пемыдѳн да гѳла олѳм-кынҗѳ, најѳс јона җескѳдлісны мужікјасыс, ез пуктывны морт-тујѳ. Немсѳ лоі кізтны еінва да пѳе. Оліс-

ны шыгысё-пёт, кісём кём-паскёмён. Нёбнытё ескё, мыж-колё сіјё і еурё-да, сёмын сёмыд абу, бостнысё нінём-вылё. Товартё вузалёны-да, донысё поэтём. Озыр јёзыд тэждысёны мед бёрја грёшоё кыскыны, аснысё грездыд крестана товар-тё нулісны зев довтёг.

Посні-сікас-јёзёс сар-правітёлство весігтё вёлі эескёдё асланыс чужан-кывнас сорнітёмыс. Школајасад велёдёны роч-кывјён—тёдтём-кывјён,—муртса кагаыд велалё роч кывнад пас-јиштавны—щёктёны сорнітны велёдан кывнас-нін, кыласны-кё чужан-кывнад шуём кыв—мыждёны велёдчыс челафтё.

Тащём-сікас посні-јёзсё сар-правітёлство ыштёдліс ёті-мёд-вылас мунны коеён, ёті-мёдсё ётдортны. Тащём ётдортё-мыс вёлі зев-јона колё сар правітёлстволы Россіјаын олісны пёптё 106-сајас уна сікас ас сорніја-јёз Став-сікас-јёз-пыщ-кас вёлі ёті сікас јёз,—сіјёс сёмын сарыд лыдліс бур-сікас јёзён пунктіс мукёд сікас-јёзыс вылёжык—роч јёз. Сёмын ба-ра-жё ез став роч-јёзсё, а на-пёвсыс озырјасё. Быдсама-сі-кас ужалыс јёзыс-вылын быд-ногён нартітчісны—нартітчісны ётмоса рочёс, коміёс, полакёс, латышёс, јеврејёс да с в. Ёті-мёд-јёзсё ётдортёмыс колё вёлі сы-вёсна, мед ескё став ужа-лыс-јёзыс ез ётувтчыны да сувтны паныд озыр-јёз нартігчём-лы, мед пёртмавны сіңјасё Капіталістјас вёлі шуёны:—кё-жаіныс-пё Россіјаын сёмын роч-јёз, мукёд-сікас јёзыс бокыс воёмаёс, налы некущём права оз сетчы. Роч-јёзыс быд со морт выдё вёлі воё сёмын 47 морт, мукёд 57-ыс, уна-сікас ас-сорніја јёз вёлі.

Сар-правітёлство ыпёдліс панны кое јеврејјас-вылё, по-лакјас-вылё да мукёд-сікас јёз-вылё. Став чіновнікјас, урат-нікјасыс, пріставјасыс вёліны роч јёз пыщкыс. Јона ужалыс-јёзёс эескёдісны роч купечјас, попјас, јона грабітчісны.

Тащём уна-сікас посні јёз пёвсын, дерт, емё і озырвој-тыр, сёмын на-пёвсын оз вёлі тыдав ёті мёдсё ётдортёмыс. Најё ставыс мунны ёті-тујёд, ставныслы вёлі колё кызжыка тыртны эепнысё, јуны пёсё ужалыс-јёзлыс. Та-вёсна Леңін јорт шуліс: „став му-пастаыс вына озыр-јёз олёны ётув: јев-реј, роч, полак—ставыс, кодлён ем уна озырлун, нартітёны, эескёдёны ужалыс-јёзёс“. Ужалыс-јёзлы Леңін-јорт шуліс: „Омёлпё сіјёчужан-ін ужалыс-јёзлён. кёні капіталістјас јуё-ны пёсё да вірсё ужалыс јёзлыс. Ужалыс јёз уждён тыртё-ны эепјасё“. Леңін-јорт чуксаліс ётувтчыны став-ужалыс-јё-зёс—сувтны паныд капігалістјас эескёдёмлы, грабітан, эеп-тыртан војнајаслы, чуксаліс лёсёдны выл-чужанін—чужанін

став ужалые-јӱзлы. Тајӱ выл-чужаніныс ставмупастаса ужалые јӱзлӱн—СССР. Сіјӱ колӱ міјанлы чорыда ӱтүвтӱмӱн візны озыр-јӱз-уеласӱмые. Мед-јонасӱ уна-сікас посні-јӱз-пӱвсые җескӱдісны јеврејјасӱс. Најӱ весігтӱ оз вӱлі лыстны мунны овны мӱдлаӱ правітелстволые јуастӱг, ез сетлыны вӱла ужавны візму-бердын, ез сібӱдлыны уҗ-вылӱ учрежденьејасӱс. Сы вӱсна унжык гӱль ужалые јӱзыслы долі кутчісны вузасан-уҗӱ, вӱчны ӱті-мӱд посні пом. Медса јонасӱ јеврејјастӱ җескӱдісны—на-пӱвсын уна вӱлі гӱль-јӱз-дор-воҗмӱстчые војтырыс-да—сіјӱн.

ӱні Октабрса-револүтсіја-бӱрын став посні јӱзыслы еетӱма ӱткод-права. Кор муніс гражданскеј војна, став посні ужалые-јӱзыс ӱтүвтӱмӱн мездыеісны капіталістјассањ медалӱм јӱзкӱд. ӱні міјан став посні јӱзлы еетӱма аслыс вӱла: дорны олӱмӱс, кызі налы аслыныс колӱ. Вермӱны торјӱдчыны асныс торја-аскывја республикајасӱс, областјасӱс Тацӱм став торја аскывја республикајасыс ӱтүвтӱмаӱс. ӱті ыҗыд Сојүзӱ—СССР-ӱ. ӱтүвтӱмаӱс со-мыјла:—ӱтүвтӱмӱн кӱкнӱдҗык кыпӱдны овмӱстӱ, ӱтүв вермасны кӱвмас-кӱ мездыены капіталістјас уеласӱмые. ӱтүвтӱмыс ӱті-ыҗыд республикаас колӱ став ужалые-јӱзлы; ез-кӱ вӱв тацӱм ӱтүвтӱмыс, сӱкыд, ескӱ, долі мездыены капіталістјассањ медалӱм-јеҗыд арміјасыд.

Ез-кӱ вӱв ӱтүвтӱмыс, сӱкыдҗык долі кыпӱдны овмӱстӱ-і. Медым кыпӱдны оласногсӱ да веҗӱрсӱ ужалые-јӱзлыс, ӱні Сӱвет правітелство отсалӱ воставны школајас, курсјас, лыд-дысан-керкајас, клубјас, стрӱітӱ пабрікјас, заводјас, кӱрттүј-јас, радіо, паскӱдӱ пошта-телеграф.

Капіталіст-государствојасын ужалые нывбабајаслы ӱні зев сӱкыд овны. Најӱӱс пемӱсјас-түјӱ візӱны. Шыҗалӱны, ужалӱны быд-сікас лок сӱкыд уҗ-вылын. Оз некод тӱҗдыс најӱс јүгдӱдӱм-вӱсна. Уна еуре нывбаба мужікјаскӱд-ӱтүв отсалӱны ужалыс јӱзлы сүвтны паныд капіталістјас-нарҕітӱмлы

Тајӱ сорні нүдӱдӱм-бӱрын поҗӱ пуктыны доклад волісполкомлыс: „Кызі тајӱ вӱлӱстын мунӱ комі кывјӱ кутчіеӱм (комі кывјӱ уҗсӱ бергӱдӱм, учрежденьејасын да школајасын велӱдӱм).

Поҗӱ лыд-дыны тацӱм җігајас:

1. Нюрина—Нет угнетенных наций в СССР.

2. Иза Штрассер—Работница в тисках капитала.

3. Шестаков—перевод Истомина—Мыј сетіс крестаналы

Октабрса револүтсіја.

18. Куцём олас-ногыс крестанкалдын Совет-Сојузын.

Кызи нывбаба-вылө виçодисны сар-дырји да кызи виçодоны өни. Мыла крестанка өнөз-на омөла пөльзүйтчө аслас өткод праваөн. Кызи воыс-воө Совет-власт төждыө кышодны нывбабалыс төданлунсө вежөрсө. Куцём права мијан крестанкалы сетөма Совет законјас-пуктас-серти (конститутсија-серти). Мыј шулис Леңин-јорт да коммунист партија нывбабајаслы өткод права сетөм куза. Кызи Совет-власт дорјө нывбабалыс правасө Виçму-законјас-куза. Кызи Совет власт виçө мамјаслыс да челадылыс правасө.

Сар-правителство ез пуктыс морт-түјө нывбабаөс, ез лыдылыс сижө гөтөсөн. Некуцём-сикас бөрјөм уж-вылө ез бөрјивлыны нывбабаөс. Октабрса револутсија өткодалис став ужалыс јөзсө. Өни нывбаба мужикјаскөд өтмоз вермө бөрјыны уж-нүөдысјасөс советө да мукөд јөз-кост уж-вылө, бөрјыны аснысө, нывбабасө-и. Нывбаба өтмоз мужикыскөд вермө пөльзүйтчыны аслас овмөсөн. Важөн сар-дырји, крестанкаыд лун-ни-вој шөйтчөг-адзывтөг нуис аслас мыш-вылын став-керка-пыщкөс сөкыд маңлыс ужсө, а јукөгөн некуцём-тор аслас ужөн лөсөдөм көлүјыс ез сетлыны. Уна буртор сетис Совет-властыд крестанкаыдлы, сөмын өнөз-на унжык крестанкаыс оз пөльзүйтчы сетөм правајаснас. Өни-на век унжык нывбабаыс асөсө пуктө пемөс-түјө: „Нинөм-пө ме ог төд да, ог куж“ шуө, кыт-чөкө-кө кутан бөрјыны сижөс: „менө бөрјөмыс-пө-өд мыј, куцём-нө-пө бабаыд ужалыс, колө-пө мужикјасөс-жө бөрјыны“. Сижө шуө аслас гөгөрвотөм-вөсна. Өни-на унжык аңыс кыв шу-төг нуоны асланыс мышку-вылын мужикысылыс нарөйтчөмсө, новлөдлөны мужикысылыс пуктөм лөзјас. Верөссајө мунигөн оз-на быд нывлыс бат-мамыд јуас, мунас оз ачыс,—сетасны верөссајад мустөм-сајө, коді бат-мамыслы солөм-вылас воас. Асывылыны олысјас-пөвсын мужикјасыс олөны уна гөтырөн, нывјастө сетөны верөссајө челады-вываңыс выжыс пөрыс старикјас-сајө. Невеста-вылас бөстөны дон—калым. Озыр жөнөкылыс бөстөны унжык, гөллыс ещажык, сөрт, сөсса быдөн бөрјөны озыржык жөнөкөс, коді унжык сетас калымсө. Калымтө верөссајө мунигөн бөстөны щөщ мијан јараңјас-пөвсын Налөн невесталөн јур доныс парта самөкурсаң со-көрөз да вылөжык.

Мијан Комі областын калымыс ем-жө (ми шуам приданне-јөн), сөмын мијан сетөны невестасаңыс жөнөкылыс-а, оз жө-

нікәһыс һевестаһыслы. Тајә калымјасыд, приданнејјасыд помә рәзәриҗлывләны крестанҗынлыг-овмәссә. Мукәдыс гәтраелывлә, сәмын мед ембурыс сурә, олаз вежон-мәд-да, сәсә вәтлас гәтырсә куш кырымнас. Тащәм һелучки-торјасыскәд колә вермасны. Вермасны пощә бара-жә сәмын бабајаслыг (јәзлыг) вәжәрсә јурдәдәмән тәданлунсә кыпәдәмән. Крестанкајасәс колә кыпәдәны ужавны јәз-кост уҗ-вылын, колә отсавны налы веләдчыны, кыҗи колә мијан Сәвет-государствоын нуны государственнеј уҗсә. Ленин-јортлыг шуәмсә колә петкәдлыны уҗ-вылын: „быд пачвоҗдорын уҗалыг нывбабалы колә кужны пуәдны государственнеј уҗ“—таҗи шулис Ленин.

Крестанкаәс кыпәдәм-вәсна да овмәссә бурмәдәм-вәсна јона тәждысә Сәвет-властыд. Сәвет-властыд бысәма-ногыс дорјә нывбабаәс рәзалә вочасәп чепјассә кодән һәјәс дорәмаәс ләли мужикјасыс, сар правительство-и. Виҗму-законјас куҗа нывбабалы әни сәтәма тащәм правајас: јуксәјјасән бабајаслы сәтчә өткәд права ембур вылас мужикјаскәд. Јукәоны-кә гәзја, сәк, мыј вәјлис выль оланинас локтиән бабаыс, сәјә јукәгас оз јукәы—сәтчә ставыс бабаыслы; мыј вәчәмаәс да ләсәдәмаәс бәлаас олігән, сәјә ставыс јукәә өтмоса мужикыскәд. Чәлаәдлы мынтәдәны батәһыс отсәг—алімент, оз кә вермы бабаыс уҗавны—асәсә вердны, сәкә сүд сүдәтә отсәг бабаыслы мужикәһыс.

Мәд-сорнә-пыд-дә татчә пощә пуктыны народнеј сүдәдлыг вәсталәм: „Кыҗи мунә вәләстас алімент мынтәдәмыс“. Ленин бә пуктыны вәләстувса виҗму комісәјјалыг доклад: кыҗи сәјә дорјә нывбабалыг виҗму-вылә права.

Тајә сорнә нуәдәм-куҗа пощә лыдәһыны.

1. Зуева—Женщина и Советская Россия.
2. Лежнев-Финьковский—Крестьянка в сельском хозяйстве.
3. Калыгина—Крестьянка в семье и браке.
4. Глебова—Что делал Ленин для раскрепощения женщины.
5. Ленин—О работницах и крестьянках.
6. Крупская—Всем крестьянкам.
7. Калыгина—Права крестьянки и советский суд.
8. Моторина—Крестьянка и Советская власть.
9. Клара Цеткин—Ленин и освобождение женщины.
10. Виттор-Натал—Крестанка да виҗму уҗаләм.
11. Удрис—перевод Истомина—„Кыҗи крестаналы сәтсә му“
12. Перевод Чисталева—„Законпуктас“.
13. Ярославский—перевод Заболоцкой—„Ленин да нывбабајасәс мездәм“.

19. Мыјла колö крестанкалы öтувтчыны коператсја-бердö.

1) Кущöм бур сетö коператсја крестана овмöслы да крестанкалы. Кызй коператсја мездö гөл-жöзöс озыр жöз-улö су-рöмье—озыр жöз нартйöмье. Кущöм бур вермö бостны крестанйн вйзму ужалан да кустарно прöмьсловеј коператсја-бердö öтувтчöмье. Мыј сетö коператсја поснй ас сорнйја республйкажасын да областжасын олöм вежеöм понда (өктжасöс социализмö нуан-туј). Мыј шулис Ленин-порт жöзöс коператсјаö öтувтöм-жылыс. Кызй кокнйджык матыстны нывбабажасöс коператсја бердö. Мыј-вöсна кустаржасöс колö öтувтны кустарно-прöмьсловеј коператсјажас-гöгöр.

Мыјла колö öтувтчавны артелжасö. Кущöма бöржöны да ужалöны нывбабажас коператсја-бöржöм уж-вылын.

Коператсјаыд—сйö öтувтчöм. Коператсјаыс ем уна-өйкас: емöс вйзму коператсја, вузасан-нöбасан коператсја, уна мукöд-өйкас-дај. Мыјла крестанкажаслы колö пырны коператсјаас, кущöм бур сетö најöлы коператсјаыс? Со-мыјла: Кымын уна лöб коператсјаас шленыс, сымын вына лöб коператывыс, сымын жонжыка вермас сетны шленжасысмы колан төвар. Кор мйжан коперативжасыд лöбны озырöс, сек спекулантжасыд ещажык лöбны, коперативыд вуштыштас еещöм вузасыс-жассö, коджас кык-донөн вузалöбны асыныс төварсö, кулöбны мед-бöрја кучикöс мужикыдлыс.

Сесса-öд коператив-пырыд позö вузавны крестана овмöссыд вйчман төвартö. Коператсја-пыр öджонжык позö кыпöдны крестаналы овмöснысö Коператсја мездö пикö-воöмье гөл-жöзöс—уждö налы сöм ембурсö лöсöдны, сетö ембурсö ужөн куз срак-кежлö. Вйзму коператсја отсалö бурмöдны вйзму-бердын ужалан колуж, тудö выль ногөн ужавны. Уна бур сетö кустарно прöмьсловеј коператсја—öнй мйжан столаржас, доз-мук вöчысжас, сој доз-вöчысжас да мукöд—ставыс асныс вайöбны вузавны асыныс вöчöм колужсö, воштöны уна-пöра прöстö. Вöлис-кö кустарно-прöмьсловеј коператсјаыд, позйс, ескö, вузавны коператсја-пырыс. Сесса коператсја-пыр позас бурмöдны ужалан-колужсö, донтöгжык шедöдны, позас лöсöдны донвйзалунысмы бур ужалан-йн. Коператсја-пыр кокнйджыка кыптö олöмыс областыслөн.

Сöмын-тај коператив уж-вылад мйжан омöла-на вйзöдöбны, меджасö нывбабажас. Шленö пырöны зев нöжжö,—став Комй

област-пастаыг коперативад пырöмаё 3 сурс-гогöр нывбаба сöмын-на.

Бöржöм уж-вылын морт 10-15 (правленьеыи шленьеи да ревизионней комиссиаын). Колö делегаткајас собрање-вывсаң индавыи делегаткајассö ужавны коперативјасас; мед најö тöд-масасыи ужнас. Бөрвылас на-пыг еужыкјассö бөрјысан соб-раньејас-вылын бөрјыны коператив-уж-вылö.

Öнi мiјан нывбабаыд бөржöм уж-вылас коперативас омö-ла-на ужалöны: абу-на бура тöдмасöмаё коператив ужнас да оз-на бурлунсö коперативыллыг гөгöрвоны.

Коперативјасыд мукöд еиктјасад зев гөлöе да оз вермы-ны матыетны крестанасö, — оз вермыны тырмöз сузöдны кре-станалы колан төварсö. Колö кыпöдны, бурмöдны ужсö лав-каса комиссиалыг. Кор сенi кутасыи ужавны, унжык бур төл-ка крестанкајас, конкыджык лöө кыпöдны коперативјатö, ма-тыетны сы-дiнö унжык нывбабаöс.

Коперативјалöн став барышыг мунö шлеңјасыслы-жö, сiјö тöждыгö најöс жүгдöдны, сузöдö гажетјас, журналјас, ныгајас, отсалö кутны гожöмын öтувја челад-вiчаниңјас, сузöдö колан ембур шлеңјасылы, отсалö вiчны вежөр-кыпöдан, гажöдчан iнјас.

Мöд-сорны-пыдди позö сувтöдны коперативлыг доклад: ку-щöма отсалöны коперативсö кыпöдны еиктса нывбабајасыг.

Кущöма коперативас мунö төвар-дон чiнтöм, да кызи от-салöны крестанкајас чiнтынысö.

Позö лыддыны:

1. Островская — Для чего нужна кооперация крестьянке.
2. Кравченко — Крестьянка в сельско-хозяйственной кооперации.
3. Дьяков — Кооперация и крестьянка.
4. Черкашников — Что такое лавочная комиссия и как в ней работать.
5. Маков — Кооперация и крестьянское хозяйство.
6. Попов Н. Ю. — Коперативын вузасан-нöбасан уж.

20. Кызи комунист-партија ужалö фабрик-заводса ужалыгјас да крестана-костын.

1) Мыј-вöсна фабрик-заводын ужалыг-јöз да крестана öтув сулалöны тöждыгöны Совет-государство вынмöдöм-вöсна, öтув лöеöдöны выл, долыд олöм социализм.

2. Комунист-партија Ленин-јорт щöктöм-куза вынмöдö фабрик-заводын ужалыг-јöзлыг да крестаналыг öтувтчöмсö.

Мыҗла օтүвтчөмөн сувтисны паныд эзыр-јөзлы, пабрік-заводын ужалые јөз да крестана. Мыҗ најөс օтүвтис Октабрса револутсіја да гражданскеј војна-дырји.

Верміс-ез, ескө, крестана օтнаныс пабрік-заводын ужалые-јөзтөг шыбітны сарөс да вөтдыны капіталістјасөс, бөстны властө аслыныс кырымө. Мыҗшүис комуніст-партіјалөн 15-օд чүкөртчөмыс (сјездыс) пабрік-заводса ужалые-јөз да крестана օтүвтчөм-куза.

Пабрік-заводын ужалые јөзлөн да крестаналөн інтересыс օті—корены аслыныс кынөмпөт да лөөдны долыд олөм аслыныс да чельадлы. долыд олөмсө ужалые-јөзлы вермө лөөдны сөмын Сөвет-власт. Ужалые јөзөс Сөвет-власт оз төждыс нартітны, эескөдны, кызі эескөдөны капіталіст-государствојасын, сіјө төждысө мөдарлаң—бурмөдны налыс оласносө, кышөдны овмөссө.

Комуніст-партіја јона төждысө топөдны օтүвтчөмсө пабрік-заводын ужалые-јөзлыс да крестаналыс. Тајө јөзыс օті-мөдтөгыс оз вермыны овнысө. Крестана сетөны пабрік-заводса ужалые-јөзлы наң да мукөд-сікас сојантор. Пабрік-заводса ужалые-јөз лөөдөны крестана овмөслы колан ужалан-көлуј, новлан көлуј да мукөдтор.

Кор топыда օтүвтчасны пабрік-заводса ужалые-јөзыс крестанакөд, секи ыҗыдҗык лөб выныс Сөвет Сојузлөн.

Сөвет-Сојуз օтүвтө ас-бердас став му-пастаыс ужалые-јөзсө, кодјас вермасөны мездыены озыр-јөз-нартітөм-улыс. Отсалө мукөд государтвоын ужалыс револутсіонерјаслы да најө семјаяслы мынтөдчыны шыгјалөмыс. Колө тајө օтсөсө ыҗдөдны-содтыны. Крестанкајаслы пырны шленө МОПР-јачејкајасө, чүкөртны јөз-костыс օтсөг, օтсавны кызі вермасны.

Октабрса револутутсіја дырји да гражданскеј војна-дырји јона օтсаліс озыр јөзкөд мездысігөн крестаналөн да пабрік-заводын ужалые-јөзлөн օтүвтчөмыс. Ез-кө, ескө, օтүв чорыда кутіены гражданскеј војна дырјиыд сулавны Сөвет-власт-дөрыд, секи, ескө, сөкыд лоі мездыеныд օтнаныслы пабрік-заводын ужалыс јөзлы; сөкыд, ескө, вөлі крестаналы, ез-кө օтсавны робочејјас.

Отнаныс крестаналыд, сөрт, ескө сартө да помещікјас-тө ез вермыны путкылтны. Крестаналыд мөда-мөдыскөд оз се-щөм топыда овны, кызі олөны пабрік-заводын ужалые-јөз.

Став возмөстчан-ужсө революцїа-дырїи нуисны робочейяс. Пабрїк-заводса ужалыме-јөз кыскисны ас-бөреаыс щөщ крестанабс.

Мыј вөсна робочейяс революцїа-дырїи нуисны возмөстчан ужсө ас-вылас? На-пөвсын велөдчөм јөзыс унжык, унжык на-пыщкын југыд-вежөраыс; олөны өтүвтчөмөн өти-мөдыскөд, налы төдсажык революцїа-вөсна төждыган ужыс. Комунист-партија аслас 15-өд чукөртчөм-вылын шуис: „Јешцө јонжыка паскөдны воцө робочейяслыс да крестаналыс өтүвтчөмсө.

Möd сорни-пыцци поцө пумтыны шефкомиссїалыс доклад (көни ем): кызи мунө ужыс асланыс „подшеф“ грездас, вөлөстас-лы.

2) Мед өти плен висталас, кызи да мыјөн отсалисны најө өиктын бырөдны гражданскеј војнасө.

Поцө лыццины нїгајас:

1. Н. Глебова — Работница крепи смычку.

2. Брусов — Работа партии среди деревенской бедноты.

3 Карпинский — перевод Молодцовой — „Медса ыжыд революцїа му вылас“.

4. Новаковский — перевод Чеусовой „дас во-чөжса кос, выль олөм лөсөдөм да.

5. Замойский — перевод Пед-Саш — „Кызи щөктис ужавны Леңин“.

6. Кузнецов — перевод Тебенъкова — „Леңин крестаналылыс.

Пасјörgјас:

е.
е-

т.
тк
д,
т-
га

к-
е,

јö

е-

е,

ы

з-

Пасјөгјас:

Пасјөрјас:

Пасјөгјас:

Комі ыга лэдан-ін.

Сыктывдинкар, Вадорвыв у., 41.

ЕМӨГ

Комі ыгајас нывбабаёс оласног бурмодны велёдан кружокјасын велёдчыны.

Бранзбург. Пер. Чеусова. Вужан вёгөмјас гортса кывтөм пемёсјаслөн. 64 лытбок. доныс 50 ур.

Хрустальов. пер. Булышев. Скётгаң мортлы вужан вёгөмјас. 36 лытбок. доныс 10 ур.

Беркова. пер. Надејева. Відчыгөј да бурдөдчөј локвёгөмыг. 43 лытбок доныс 30 ур.

Агр. Щетинин. Бур порыг ыжыд пөльза. 32 лытбок. доныс 10 ур.

Гетманов. Кызі ңур пөртны бур вёзё. 47 лытбок. доныс 12 ур.

Коканин. Локвёгөм. 35 лытбок. доныс 12 ур.

Гоффеншефер. Чакотка. 23 лытбок. доныс 22 ур.

Коканин. Вина јуөм-јылыг. 30 лытбок. доныс 15 ур.

Булышев. Сув-пыщкөсса біја-тёф-вёгөм да гыр-дыт. 36 лытбок. доныс 30 ур.

дмитріјева. Енө ескө ңинөмабуө. 18 лытбок. доныс 7 ур.

Россіјскіј. Нывбаба вёгөмјас. 39 лытбок. доныс 24 ур.

Горбов. Сөстөм олөм—зонвіза олөм. 21 лытбок. доныс 20 ур.

Россіјскіј. Гут разөдө вёгөмјас. 19 лытбок. доныс 7 ур

Сперанскіј. Бытгыг мамјаслы. 23 лытбок. доныс 20 ур.

Зубрілін. Бурмөдөј вёзјастө. 36 лытбок. доныс 9 ур.

Попов. Коперативын вузасан-нөбасан уж. 16 лытбок. доныс 6 ур.

Фридолин. Скөтлы шоныд карта. 28 лытбок. доныс 20 ур.

Темнојев. Кызі да мыјөн мөскөс лучкі вердны. 38 лытбок. доныс 15 ур.

Штејнберг. Мыј колө төдны пуктас вөдітыгылы. 16 лытбок. доныс 6 ур.

Зубрілін. Кызі крестаналы кыпөдны овмөс. 54 лытбок. доныс 25 ур.

Агроном-чукөр. Бурмөдөј көзјастө. 20 лытбок. доныс 8 ур.

Ісаков. Крестана овмӧс бурмӧдӧм-жылыг. 19 листбок. до-
ныс 10 ур.

Ѓитов. Крестана бурмӧдны татчӧс скӧт. 32 листбок. доныс 20 ур.

А. В. Попов. Візмү-ужалан коператсіја—кыңи сіјӧ отсалӧ
крестаналы овмӧс кыпӧдны. 64 листбок. доныс 40 ур.

Шестаков. Мыј ӧетіс крестаналы октабрса револүтсіја. до-
ныс 20 ур.

Новаковскіј. дас-во-чӧжса-ког, выль-олӧм-лӧгӧдӧм-да. 91 лист-
бок. доныс 35 ур.

Віленскаја. Ставмүвывса-нывбаба празніклун да челаӧс
быдтӧм. 20 листбок. доныс 15 ур.

Кокаңин. Візӧј челаӧс гожса мыт-вігӧмыс. 34 листбок.
доныс 18 ур.

Јарославскіј Ленин да нывбабајасӧс мездӧм. 21 листбок.
доныс 7 ур.

Кањева. Ставмүвывса нывбаба празніклун—март 8-ӧд лун.
46 листбок. доныс 15 ур.

Ѓобдінса-Віттор. „Ныз-„грек“ шобӧм“. ворсантор. 46 лист-
бок. доныс 28 ур.

Быдсама комі нӧга позӧ сузӧдны комі нӧга лежан-иныс, наложенней
плавежӧн. 3 шајтыг-кӧ унжык-дон кутан сузӧдны, колӧ мӧдӧдны задаткі—
нӧлӧд жүкӧнсӧ (25%). 10 шајтыг-кӧ унжык-дон сузӧдӧны нӧгајастӧ—пош-
та-ывса рӧскӧдсӧ бостӧ Комі нӧга лежан-ин. Сег-жӧ-і позӧ сузӧдны быдса-
ма-пӧлӧс роч-нӧгајас.

Инд. № 5419.

o-
p.
ö
o-
r-
c
t.
t.
t.
-
j
-
-

6246

доныс 75 ур.

Коми-3

3-1907

Цена 75 коп.

Н. В. КАНЕВА. Программа кружков по домоводству.